

LUCEAFĂRUL

Serie nouă

Decembrie 1943

Anul III

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACTIE:

VICTOR PAPILIAN, D. D. ROȘCA, OLIMPIU BOITOS, MIHAI BENIUC SI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Nicolae Albu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Petre Bucșa, Alexandru Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Ilie Dăianu, Dimitrie Danciu, Romeo Dăscălescu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Vasile Gionea, Victor Iancu, Zorica Lațcu, Șt. Manciualea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Iosif Moruțan, Eugenia Mureșanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Ioan Râmbu, Marcel Romanescu, M. G. Samarineanu, Constantin Sassu, Ion Șugariu, Virgil Șotropa, I. V. Spiridon, Mihail Spiridoncă, D. Stăniloae, R. Șorban, Octav Șuluțiu, Gabriel Țepelea, Gh. Tulbure, Lucian Valea, Emil Zegreanu.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonat și este rugat să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

Redacția și administrația: Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.
(Ore de birou: zilnic dela 4—6 d. m.)

Abonamente: În țară, pentru particulari, anual Lei 600.—
 „ pentru autorități și instituții „ 1500.—
 În străinătate dublu.
 Exemplarul Lei 60.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu.

Inscr. in Reg. Com. Fi 275|1931

Secretar de redacție: **Olimpiu Boitoș.**

Iancu la Împăratul

de

Teodor Murășanu

Iar când s'a 'mplinit veleatul,
Luând lumile de-alatul
Porni Iancu la Împăratul.

Mândru 'n stat, cu brâu de zale,
La șerpar purtând pumnale,
Ușile-i săriau din cale.

Când colo, minune crează:
Terchea-Berchea și el față,
Ajuns mai de dimineață.

Nădragi strimți, nas lat de pradă,
Lung, în foale de paradă,
Subțiori ținând o ladă.

Împăratu 'n tusea-i veche
Își schimba vata 'n ureche,
Apărat de paji pereche.

Precum arcul de vioară,
Maiestos Iancu-l măsoară
Și din gură vorba-i sboară:

— „Înălțate Împărate,
Am venit după dreptate
Cum ne-au fost vorbele date...!”

Terchea-Berchea, fălci umflate:
— „Bună ziua, Strâmbătate,
Te vrem și noi jumătate...!”

— „Iancule, precum aflarem,
Ceri Ardealul să ți-l darăm.
Bucuroși ți l-am lăsarăm...

Dar noi, vezi, că te-am ruga-re,
Să ne jurui dumneata-re
Ce temeuri ne poți da-re...!”

— „Avem zapise bătrâne,
Nu scrisori pe piei de câine
Cu minciuni de azi ori mâine...

E pământul care plânge
Și-orice bruș în mâini i-ai frânge
Ai vedea că iese sânge...!”

— „Vrei să fugi dup'o nălucă.
De temeuri când s'apucă,
Unul poate să le-aducă...

Eu aici am o coroană,
Moaște sacră și icoană
Pe oricine-l ia la goană...

Chipul ei prin ceață 'noată:
Cât ajunge raza-i roată
I se cade țara toată...

Împăratul stă și tace,
Ochiul stâng abia-și desface.
— „Hm, să văd ce putem face...!”

— „Întrebați armia ierbii,
Apele ce-adapă cerbii,
Doinele ce le plâng șerbii...

Nu pe mine, ci furtuna,
Când se culcă 'n neguri luna
Și Carpații-i țin cununa...

*Intrebați Someșul rece,
Dacă-i place cum petrece
Ori mai bine-ar vrea să sece!?*

*Intrebați munții de piatră,
Haitele de lupi când latră
Ori cenușa de pe vgră.*

*Intrebați pe lelea Iarnă,
Pentru cine vrea să cearnă
Și pământul să-l aștearnă!?*

*Că pe mine, valea-dealul,
Intrebați vântul-cavalul,
După cine plânge-Ardealul...!?"*

*... Împăratul luând știre
Avu 'n ochi o tresărire:
— „Iancule, ne-om mai gândi-re...!”*

*Terchea-Berchea atunci, obezu,
Scofând glas ca huhurezu,
Făcu 'n salt pe titirezu...*

*Și-o sbughi pe-un dans, turbatul,
Că privind zâmbia Împăratul
Și-i râdea cu lacrimi sfatul.*

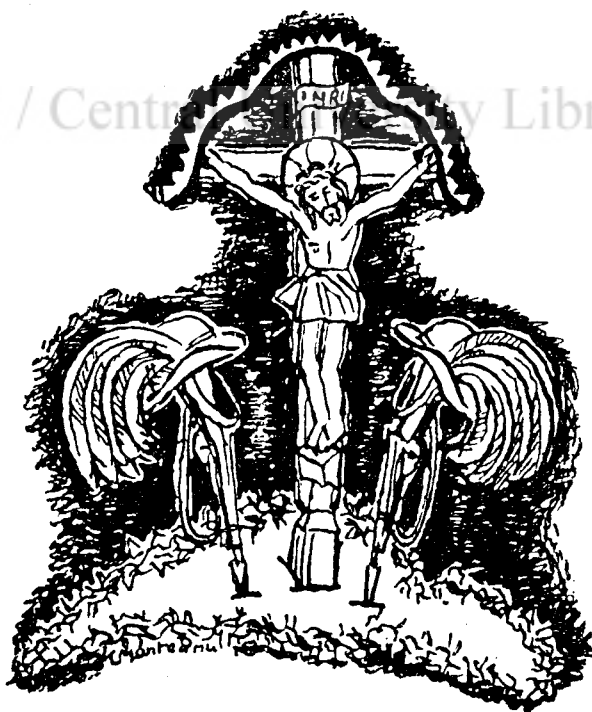
*Răzimat apoi pe coate,
Împăratul vorbă scoate:
— „Să vedem, hm, ce se poate...!?"*

*Lung tăcu pe gânduri Iancu
Între valuri cum stă bancu
Și privea pe Hancu-Francu.*

*Scuturându-și scurt zăbunul,
Stătu falnic ca gorunul
Și porni cu pas ca tunul...*

*Terchea-Berchea, clonț de pradă,
Își vârî coroana 'n ladă,
Înșepat ca la paradă...*

*Se 'nvârți și dânsul minteni
Și plecă cu pașii sprinteni
Zuruind din niște pinteni...*

1 Decembrie

de

Grigore Popa

Iarăși și iarăși, ca 'n fiecare an lăsat de Dumnezeu, ne oprim, cu capetele descoperite și cu sufletele înflorate de nădejde, în fața preamăritel zi de 1 Decembrie 1918. Dacă întoarcem înapoi folie de calendar ale mult sbuciumatelor noastre istorii, 1 Decembrie ne apare ca cea mai luminoasă și cea mai fericită zi a Neamului. Prin marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, marele sfat național al Românilor din Ardeal, ca și frații lor din Bucovina și Basarabia, în virtutea dreptului de autodeterminare, prin voință liberă și prin impresionanta unanimitate a unui plebiscit cu adevărat național, au decretat *Unirea* cu România, în nesfârșitele aclamații ale poporului, care, din rărunchii ființei lui de două ori milenare, striga: Trăiască România Mare!

Actul istoric și epocal din Alba-Iulia lui 1 Decembrie 1918 însemnează desăvârșirea unui proces de veacuri. Nu este un dar venit din senin, nicio indulgență a tratatelor de pace ce-au urmat trecutul războiului mondial, ci fructul unei evoluții firești, încununarea — prin apoteoza libertății și a dreptății naționale — a unei lupte multiseculare. 1 Decembrie 1918 este o culme în istoria noastră, dar o culme spre care Neamul Românesc urcă de ani mulți, mulți de tot, și îndolăți de jertfe fără număr. 1 Decembrie 1918 este superba catedrală de uniune a neamului românesc, dar la această catedrală au lucrat toate veacurile de izbeliște, de sbucium și de credință românească.

1 Decembrie 1918... Mă năpădesc amintirile și mă cutremură aducerea aminte a viforului de entuziasm de atunci. Eram copil. Vestea adunării de la Alba-Iulia, cu tuțea fulgerului, aprinsese satele de pe întreg cuprinsul Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Ca o flăcărie fără vatră, sau, dacă vreți, cu vatra cât roata Daciei Traiane, vestea marelui adunări colinda pământul strămoșesc de la Tisa la Nistru și de la Dunăre la Ceremuș. Ca șuvoarele crescute de apă deghețului coborau satele Ardealului spre cetatea năpraznicului Mihai Vodă Viteazul. Parcă dintr-o poruncă mai presus de fire se deschiseră porțile cerului pentru o supremă binecuvântare a Neamului Românesc. Văzduhul clocotea de cântece de slavă și de vitejie. Gărzile naționale, acea minunată formație de ordine și omenie, delegații satelor, în frunte cu preoții și învățătorii, bătrânii și tinerii, îmbrăcați în haine de sărbătoare, curgeau cete-cete, sub faldurile fâlfâind ale tricolorului, spre Cetatea Bălgăradului unde avea să se vestească noua evanghelie politică și națională a Românilor din Ardeal. Iar noi cei mici și nevârstnici, cu mâinile puse covârșitor la ochi și petreceam până departe la marginea zării și de acolo înalte îl însoțeam cu focul inimilor noastre și cu vâpăile, crescute cât Detunata, ale imaginației. În mințile noastre de copii, Alba-Iulia lua proporții împărătești; o vedeam mare, strălucitoare, ca o magnifică icoană a întregului Neam Românesc. Nici nu ne puteam închipui altfel cetatea în care se proclama *Unirea* Transilvaniei cu Țara Românească. Și toată copilăria și prima noastră tinerețe ne-am legănat-o în credința că ceea ce s'a făcut la Alba-Iulia la 1 Decembrie 1918, s'a făcut pentru veșnicie. Și totuși ursita și fărădelegea oamenilor au vrut altfel.

N'a trecut niciun pătrar de veac măcar de la actul strămutător de hotare și de istorie de la 1 Decembrie 1918 și puterile răului, care săpau la temelii România Mari, au izbutit, după ce prăvăliseră Iconostasul din spre Soare-Răsare al Țării, să prăbușască și catapeteasma din spre Soare-Apune. De atunci, din 30 August 1940, zi de urgie și blestem, ne simțim sufletele pustite de cumplita fărădelege și vetrele prădate de ura coterploare. Așa se întâmplă ca astăzi, când comemorăm un sfert de veac de la *Unirea* Transilvaniei cu Patria Mamă, o parte scumpă nouă tuturor a Ardealului Românesc pătimește în temnițele aceleiași robii ca înainte de 1918.

De aceea, fără margină este durerea Ardealului și aprigă este vrerea lui de izbăvire. Între noi cel de aici și între cel din *Țara Nostalgilor*, ca un pumnal înfipt în inimă, stă *Dealul Lacrimilor*, pe care noi nu l-am vrut și nu-l vom vrea — cu toți munții de potrivnicii ce ne-ar sta în cale — hotărâșpărțitor de frați. Pentru că de drept, în fața tronului dumnezeesc și în fața principilor de justiție națională ale lumii civilizate, nimeni nu poate desface proclamația de Unire a Transilvaniei cu Țara Românească. Dacă însă de fapt asemenea violări se pot întâmpla, o spunem răspicat și în auzul lumii întregi, că în ceea ce ne privește nicio conștiință românească onestă nu recunoaște un asemenea act. Fiindcă în asemenea chestiuni, dincolo de ambițiile personale și de oportunismul nevertebrat al unor indivizi, cuvântul greu, decisiv și cu tărie de fulger în el, nu-l are decât neamul întreg. Neamul Românesc din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș și-a dat singur *legea Unirii dela Alba-Iulia* și numai acest neam are dreptul și puterea să o desfășoare. O, Doamne, dacă acest neam era consultat la 30 August 1940, ce superb răspuns ar fi dat uneltitorilor din afară și lașităților dinăuntru! *Voința lui de unire și de libertate* ar fi devenit uragan potopitor!

Cu toate că s'a trecut peste voința, onoarea și demnitatea lui decebalică, acest neam n'a recunoscut și nu recunoaște nici măcar o lotă din așa numitul dictat din cetatea blestemului. Cel carl, în oarba lor deșertăciune l-au semnat, sunt și vor rămâne trădătorii de neam. Cuvântul este greu, strivitor ca o roată de moară, dar îl merită.

Indurerata Transilvanie de azi, această grădina a rădăcinilor românești, cum o numeam altădată, a ascultat de-a-lungul sbuciumatei dar măreței sale existențe istorice de două legi:

Legea decebalică a Sarmisegetuzei, care a condus-o până 'n pragul zilei de 1 Decembrie 1918, iar de atunci încolo la cea dintâi, ca o apoteoză a străduințelor de veacuri, s'a adăugat:

Legea Albei-Iulii, pentru care am trăit două mii de ani și pentru care vrem să trăim cât ne este dat de vola cerului și de ursitoarele istoriei.

Pentru noi, smeriții slujitori ai acestei tribune de gând și faptă românească, deplin conștienți de nobila și sacra moștenire pe care o continuăm, nu există altă alegere. Dacă „Luceafărul” lui Goga și Tăslăuanu a luptat, cu avânt volnicesc și cu dăruire zelască pentru Unirea dela 1 Decembrie 1918, „Luceafărul” de azi, cu același devotament și aceeași robustă încredere în Steaua Neamului Românesc, luptă pentru restaurarea integrală a *legii dela Alba-Iulia*.

Orașul din inimă

de

I. V. Spiridon

În fiecare seară îl aflăm
când ștergem amintirilor rugina;
ne doare cântecul, lumina
și nu-l uităm, nu-l uităm.

Închidem pleoapele să adunăm
în inimă zări altele, alt soare:
seninul tinereții lui ne doare
și nu-l uităm, nu-l uităm.

O întâlnire, o carte — și desgropăm
serile de mătăasă, diminețile;
ne ard în geană tristețile
și nu-l uităm, nu-l uităm.

Nu mai știm să zâmbim, nu mai știm să cântăm —
cine târâe o tinerețe veștedă în noi?
Neputincioși, ștergem genele moi
și nu-l uităm, nu-l uităm.

Cei ce rămân...

de

Victor Papilian

I

Advocatul Gherasim Boldea se hotărî să plece la țară pentru cele câteva zile, cât va dura instalarea noului stăpâniri. Ar fi putut rămâne în oraș, aici avea numai prieteni în rândul celor de azi la putere, cu mulți fusese coleg în clasele primare și liceu pe vremuri, iar limba le-o folosea cu atâta înlesnire, să nu-l deosebești de unul de-al lor. Apoi meseria îl legase cu cel mai de văză dintre ei, era și o fire veselă, comunicativă, cinstită și se arăta totdeauna îndatoritor... pentru originea, indiferent de neam și de gralu...

Și totuși azi, mergând la birou, gălise pe asociatul său, Doctorul Szántó Szabó, instalat în fotoliul său. Un lucru de nimic! Doar nu era pentru întâia oară! Firește! Asta era lertat între asociați cu drepturi egale, părtășii învolți la câștig și la pagubă... De zece ani, amândoi lucrau în aceeași cancelarie, fiecare cu specialitatea lui, el în penal și civil, celalalt în comercial și administrativ. Și totuși... gestul l-a surprins peste măsură, cu toate că Szántó, văzându-l intrând, s'a ridicat numai decît, i-a zâmbit amical și i-a întins mîna. Dar în zîmbetul colegului, avocatul a prins un cuget nou. Păreră să fi fost? Poate! Sau poate coincidență? În orice caz zîmbetul acela i s'a prins de privire. De bună seamă, bucuria învingătorului era firească... firească însă era și durerea celorlalți, a celor înfrânți și umiliți...

Tocmai atunci, pe drum se porni o hurducătură prelungă, cu 'n tropot impletit de cai și glasuri infundate de om. Advocatul se ridică anevoale. Pe sub fereastra lui, trecea un convoi militar... poate cel din urmă... Căi oboști își întindeau trupurile deslărate. Parcă mergeau singuri, căci oamenii stăteau ascunși sub coviltire... Când întoarse capul, nu mai întâlni privirea colegului său, care, cu capul în scripte, lucra. Dar în ochii lui Boldea, acel zîmbet prins sub pleoape îl rănea vederea ca un vîrf de ghimpe. Atunci avocatul se hotărî să plece pentru câteva zile la țară.

* * *

Paisajul rătăcea acum înaintea ochilor. Și doar îl era atât de cunoscut și atât de iubit! În el crescuse pe vremuri cu libertatea înconștientă a copilăriei și a adolescenței, în el cunoscuse pe urmă bucuria conștientă a libertății... Nu fusese ușor s'ajungă aici. Sfârșitul războiului îl gălise abturlent, gata să intre la teologie, cum se cuvenea unui fiu de preot. Apoi în sufletul lui, ca în acel al întregii generații de după război, se făcu o bruscă schimbare: Universitatea.

Mașina cobora pe șoseaua cotită, soață bună a unui pârâș sglolbu. De o parte și de alta, întlînea pajști, în depărtare, estompați în aburul dimineții, se bănuiau munții. El le cunoștea toate de pe vremea copilăriei, când în căruță, printre sacii cu merinde și legăturile cu halne de pat, venea spre oraș. Cunoștea pârâul, cunoștea pomii răzleștiți, cunoștea pătura deasă a codrilor din munți, cunoștea parcă până și pletele din apă... Dar toate aceste frumuseți, azi îl imboldeau în chip străin... parcă prin surâsul strâmb al Doctorului Szántó.

Advocatul grăbi mersul mașinii. Nu-l plăcea viteza, dar voia s'ajungă cât mai de vreme acasă. Trecuse sat după sat, în noapte. Se ferea parcă de oameni. Cludat sentiment, și nou! Parc'ar

fi fost vinovat cu ceva! Simțea însă nevoia să evite cât se putea mai mult chipurile semenilor săi, îi era teamă de forfota satului în deșteptare. Avea lipsă de liniște... de o liniște mare, completă. Și peisajul răspundea parcă dorinței lui. În drumul lui fabricile erau închise, stivele de lemne ca și cuptoarele de cărămizi stau părăsite, prin găuri și ruri lungi de vagoane așteptau înțepenite...

Deodată din împrejurirea de sălcii a unei poieni apărură un copil, mănâncă vacile la pășune. Advocatul tresări la volan. Arătarea îi curăță parcă ochii. Nu voia să se lase înșelat. Avea lipsă de o nouă înțelepciune. Acel crâmpeliu de pământ țărnut de o dungă de arbori, pe care un copil ducea câteva vaci la păscut, parcă fusese al lui.... și azi îl pierduse. Ridică fără să vrea privirea către cer. Și cerul îi se îndepărta parcă din priviri. În lături, brazdele prin mîrștile altădată atât de calde, atât de vii, pentru sufletul lui de țărăn, acum erau seci, uscate, simple roto-goale de pământ. Aerul dela țară, care îi pricinuia o bucurie sălbatică de fiară, acum îl apăsa ca un burduf. În depărtare creștele munților, care altădată îi chemau, azi îl fugăreau... Da, avea lipsă de altă înțelepciune și de altă chibzuală. Fiindcă peste vreo câteva zile și aceștia vor face zid despărțitor între respirația liberă și cea înăbușită... fiindcă...

Apoi se muștră. Devenea prea sentimental. Asta nu era înțelepciune. Doar mai trăise în condiții de suferință, până la vârsta de optsprezece ani... Cum a dus-o optsprezece ani, așa o va duce mai departe...

Mașina trecea acum printr-o pădure, cu pomii încheind bolta deasupra drumului. Aci cunoscuse el, de nenumărate ori, accentele anarhice ale stihilor deslănțuite în furtună, aci cunoscuse și secretele voluptuoase ale tăcerii. În rarile lui clipe de răgaz, aci găsisse echilibrul stricat prin vleața dela oraș, și mai mult chiar, un spor de forță vie, și parcă o bucurie sumbră și înălțătoare de templu. Căci cu timpul se îndepărtase de vleața bisericească în care fusese crescut acasă, de acea vleață mărunță și neînsemnată... Icoane noi îl atrăgeau, vise mărețe îl imboldeau către o nouă vleață.

Deodată opri mașina. O căruță se împotmolise în șanț, căsăindu-se să iasă din desușul fagilor. Stăpânul cu vinele umflate și fața nădușită, înșulțat cu un par ascuțit coastele calului. Animalul se opintea parcă să se rupă în două, iar dela spatele căruței, femela și cei doi copii împingeau de zor. Advocatul recunoscu pe agentul sanitar, cu nevastă-sa, moașa satului și cu copiii. Căruța era plină de boarfe. Plecaseră deci. Se scoborî din mașină și puse umărul. Prin acest gest umil, el se îndulosea. În pofida oricărei socoteli, în suflet îi se deștepta o credință veche, de multă vreme întinată.

Când căruța izbuti să iasă în drum și oamenii putură se se odihnească puțin, avocatul întrebă pe tată:

— De ce plecați?

Apoi, Domnule avocat, noi suntem din Argeș.

— Ei și? De zece ani locuiți aci... în sat...

Femela răspunse în locul bărbatului:

— Ne temem de cel din vale...

Advocatul se năcăji:

— Pe dracu... Ei sunt mai puțin.

Dar bărbatul găsi acum cuvântul potrivit:

— Le-a venit rândul...

Și imediat, parcă să se scuze:

— Și Domnul învățător, și Doamna învățătoare au plecat.

Advocatul repetă ulmit:

— A plecat soru-mea...?

Agentul sanitar nu-l dăde răgaz să se desmeticească:

— A plecat și Domnul părinte... și Doamna preoteasă.

Advocatul murmură printre dinți abia mișcându-și buzele:

— Și frate-meu?

Freamătul pomilor se întoarse tremurând în inima pădurii și de acolo se înapoia umflându-se într'un geamăt lung și monoton.

Acum era parcă mai impresionat de răvașul pădurii, decât de spusesele agentului.

— S'a temut de răzbunarea celor din vale.

Intunecata ştafetă a pomilor turburase sufletul avocatului.

— Dar nu le-a făcut niciun rău...

Omul dete din umeri.

— S'au temut... de aceea au încărcat cât au putut, şi au pornit... în refugiu...

Advocatul se urcă în maşină. Foşnetul pădurii nu închipuia nici spaimă, nici amărăciune, ci parcă un nesfârşit pustiu, pe care se proiectau ca nişte umbre fugare cuvintele: în refugiu. De bună seamă le cunoştea sensul, dar acum în auzul lui aveau o altă cadenţă. Nu voia să-şi judece aspru nici sora şi mai ales fratele. Dar „refugiu” aşa se traducea în românească adevărată: fugă. Fugiseră... Asta era adevărul, fugiseră.

Şi maşina alerga prin spiralele străine ale costişel, parcă în neştire.

Deodată zarea se deschise. Munţii se deteră în lături, miriştile, ogoarele şi pajistile sulau şi pogorau de-a-lungul îndoişurilor de teren. Câpştele de fân şi pomii răzleşi rămăseră supuşi şi fixau parcă tarlale în pământ. Un abur gros se ridica în bătaia soarelui şi pe dealul din faţă apăru deodată biserica, străjuind la mari depărtări căsuţele satului abia întrezărite pe sub straşina bolşii de frunze.

* * *

Casa parohială luase aspectul economiilor căzute în păraşire. Curtea largă era pustie, nici picior de vită, nici pas de pasăre. Perdelele trase întunecau parcă şi pridvorul. În casă, prin odăile copilăriei lui, acum mergea pe dibute. Un aer rece, cu miros de mucegalu, îl întâmplina pretutindeni. Şi în toată economia asta atât de vie şi de fericită odinioară, cu copiii care sburdau, cu vite, pasări care forfoteau, oameni cu treburi multe la Domnul părinte, o singură femeie, Ileana lui Vasile Toma, cel dus în cătănie de cinci ani, sta singură de pază, până ce Domnul protopop sau vladica va hotări într'un fel sau altul.

Advocatul ridică perdelele în odaia cea mare. Un val de lumină năpădi înăuntru. Umbrele începură să se ridice din fiecare mobilă, din fiecare obiect, parcă în abur rece. Gherasim se trânti pe canapea. Un miros de praf uscat îl gădila răsuflarea. Lângă uşă sta umilită şi îngândurată femela. Era însărcinată, gata, gata să nască. Se vedea după pântele înălţat până 'n sân, după faţa scoarjită şi pătată, după răsuflarea anevoioasă şi mersul legănat. Nici că se putea o făptură omenească mai pe potrivă înfăţişării nenorocite a casei.

— Când a plecat Domnul părinte?

— Îs trei zile...

Advocatul îşi făcu socoteala. Trei zile, şi nici nu trecuse pe la el, să-l anunţe...

— Pe unde a plecat?

— De-a-dreptul peste munţi.

— Unde?

— În ţară...

Ce sentimente deşteptau în sufletul lui cuvintele atât de simple ale femeii! Îi făceau să privească în jos, într'un orizont strâns ca un cerc. De mult, pe vremea copilăriei, se mai vorbea aşa: cutare pleacă în ţară. Pe urmă zidul care desparte cuvintelor gândurile, ca şi granţele ce despart înuturile, se doborâseră. Nimeni nu mai amintea de plecarea în ţară. Şi iată că dintr'odată vechea vorbă ieşise la iveală!

— Şi de ce au plecat, Ileano?

— S'au temut de cel din vale...

Advocatul avu o mişcare bruscă de neîncredere. Prin ochii lui albaştri trecu o umbră, în timp ce obrazul rotund şi roşu se făcu alb. Femeia clătină din capul ei amărit:

— I-au trimis vorbă să plece... Şi ne temem şi noi...

Advocatul se ridică hotărât. Va merge el în vale. Doar îi cunoştea din copilărie. Cu mulţi fusese prieten. Pornise chiar un pospălu de iubire cu Rozsi Farkas, fata organistului dela biserica reformată. Dar când să plece, îşi aminti că nu se interesase de Vasile, bărbatul Ileanei.

— Ce-ţi face omul, Ileano?

— Îl aştept la fiecă ceas... Zice că le-a dat drumul din cătănie... dar nu cred... Iată... la singură de atâta vreme şi mi-e că m'or apuca durerile... şi n'am pe nimeni în jur...

Advocatul își aminti că odată cu agentul sanitar plecase și nevastă-sa, moașa satului.

— Om găsi noi moașă.

— Se tem mulerile și nu ies din casă'...

— E moașă jos în vale...

— Aia n'o vrea să vină.

Advocatul se ridică hotărât: va merge el să vadă ce-l adevărat din toată povestea asta.

— Rămâi aici, Ileano.

— Prea bine, Domnule Doctor... Aci știu că-l aștept, omul meu...

Gherasim Boldea își încălță bocancii, se înarmă cu o bâta și plecă prin fundul grădinii. Pe aci tăia drumul mai drept. Aproape de gard, se opri în dreptul nucului din fund... Totdeauna făcea aci un popas. Era pomul sădit de ziua nașterii lui. Fiecare copil avea câte unul. Îi ziceau: fratele geamăn. Asta era credința bătrânului preot, că omul înfrățit de pom e mai vajnic împotriva furtunilor vicleș. Altădată, pe vremea copilăriei, chiar murmură în dreptul lui o rugăciune, după cum îl învățase bătrânul. Pe urmă ritualul i-a apărut ca ceva păgân și, mai târziu, chiar pueril. Dar totdeauna pașii lui se opreau fără să vrea chiar, fiindcă hotărârile rațiunii erau mereu depășite de puterile nostalgiei prilejuită de bucuria întoarcerii... Pentru câteva clipe, sub nucul ăsta umbros, care avea ca și el patruzeci de ani, se regăsea copil, se regăsea adolescent, se regăsea om fericit... Aici își auzea hohotele de plâns ale necazurilor din copilărie, aci simțea vii suspinele de iubire... De frunzele lucioase ale pomului se lipiseră razele lunii parcă pe vece... prin rariștea lor străjula taina... marea taină a zorilor de aur și a amurgurilor de cenușă... foșnetul lor răscolea mereu amintirile și parcă totodată și regrete și remușcări...

Advocatul trecu mai departe. Alesese poteca bătătorită ca să coboare mai ușor. Cunoștea toate văgăunile, toate coclaurile cuprinsului. Pe aici fusese păstor, prin meleagurile acestea încercase prima mândrie, aceea de a stăpâni și de a porunci vitelor. Prin locurile acestea ascultase poveștile minunate ale bacilor și ale păcurarilor... pe aci mijlaseră în sufletul lui primele îmbolduri de flăcăndru, gata la harță cu ceilalți copii de vârsta lui, în luptă dreaptă cu pletrele între tabere adverse, sau pe fugărite, care pe care.

Advocatul ajunse în drum. Nu se simțea obosit de fel, totuși la trolța dela răscruce se opri din nou. Și locul ăsta își avea povestea lui. În copilărie aflase dela un păcurar că acolo era înmormântat un sfânt și că din inima lui răsărise la o tainică poruncă dumnezeiască acea trolță, tot atât de firesc, ca și un pom sau ca un fir de grâu. Mai târziu, tătâne-său îi povesti adevărul. Între cel din deal și cel din vale, multă vreme durase vrajbă și proces pentru pământ și când pacea s'a încheiat, cel din deal, ca mulțumită lui Dumnezeu, au ridicat chiar pe hotar o sfântă trolță, unde se făceau rugăciunile pentru holde, pentru semănături sau pentru ploale. Pe urmă un prieten pictor îi arătase câtă artă și cât meșteșug pusese meșterul anonim, în lucrarea sa.

De câte ori trecea pe aici, privea cu ochi curioși la crucea atât de stângaci lucrată și la icoana atât de naiv pictată și nu se putea duhuri. Ochii pictorului însă prindeau esențialul, care lui îi scăpa și forme care, după expresia artistului, puteau fi divinizate. Dar în zadar se străduia, mai ales azi...

Pe urmă avocatul coborî la vale. Întâlni pe bacul satului ducând bivoli la păscut, care-l ură dimineață bună în românește. Mai încolo găsi pe învățător, cu care se întreținu amical, apoi se opri la casa lui Rozsi, azi măritată cu organistul cel nou. Era azi o femeie în vârstă, se urîșise, avea trei copii, dintre care doi la liceu. Pentru femeia asta scundă și grasă, cu părul cărunt tras peste urechi și cu coc în cap, el cândva suspinase sub nucul frățân. Ea însă îl primi bine, îi dete cafea cu lapte. Dar auzind despre o femeie care avea lipsă de o moașă, fiindcă moașa română plecase, ochii ei cuprinși de grăsimile pleoapelor și a obrajilor clipliră veseli. Advocatul își aminti de zâmbetul suspect al asociatului său, Szántó.

II

Niște lovituri în ușă îl deșteptară din somn. Advocatul era bulmac. Nu știa unde se găsește. Oboșeala de peste zi îl doborâse.

— Scoal... Domn Gherasim... Vin cel din vale.

Advocatul băjbâi după comutatorul de lângă pat. Pe urmă își aminti că se găsea la țară, în casa parohială, de unde fugise frate-său cu toată familia.

— Scoal... scoal, Domn Doctor...

Omul aprinse o brichetă, apoi dibui sfeșnicul.

— Ce e, Ileano?

— Au venit cei din vale și au făcut prăpăd...

Advocatul se îmbracă și ieși în pridvor. În curte, prin întunerecul luminat, putea dibui o umbră, apoi recunoscu un soldat. Omul își lăsase sacul lângă poartă și acum odihnea pe un trunchiu de pom.

— Ce s'a întâmplat?

Femela începu să povestească. Veniseră doi soldați involți dela regiment, să-și vadă familiile. Ei treceau mai departe, în țară. Ajungând în vale, s'au oprit la cârciumă, să odihnească puțin. Dar atunci s'au pornit cu toții, cel dinăuntru, cu chioțe și strigăte... Iar la strigătele lor s'au sculat cu toții, cel din vale, femele și copii, tineri și bătrâni și i-au fugărit ca pe niște câni turbați...

— Și celalalt unde-l?

Tocmai atunci poarta se deschise încetisor și se văzu mișcând o altă umbră.

— Iată-l!

Advocatul îl întreabă ostășește:

— Ce-l cu tine, camarade?

Dar omul răspunse alături:

— Mare păcat, Domnule... Le-a luat Dumnezeu mințile... au dărâmat din rădăcini o trolță...

— O trolță?

— Da...

Advocatul parcă nu voia să-și creadă auzul. Ceata infuriată, văzând că le scapă prada din mână, s'a repezit asupra trolței.

Gândul Doctorului Boldea era la Rozși. Oare femela aceea molăe, cu mâinile și picioarele rămase mici față de grăsimea care o invadea, să fi fost printre hăltași?

— Și acum unde sunt?

— S'au întors... făcu soldatul iscoadă și imediat găsi explicația:

— Și-au vărsat necazul.

— Bine. Culcați-vă aci în pridvor...

Dar avocatul nu putea dormi. Simțea prin toată pielea o fușme necunoscută și o nerăbdare îi imboldea sufletul, vătămându-i puțința odihnei. Gândurile îi băjbâiau prin creier. Pentru ce atâta ocară și atâta necinste? Ce rău și ce urit le pricinulise blata trolță? Anevoile se cunoaște firea omului, necum gândul lui!

Advocatul se îmbracă și porni. Soldații adormiseră în pridvor, pe jos. Noaptea era răcoasă și plină de stele. O lumină clară sta răspândită peste întreg cuprinsul. Se putea vedea pe mare întindere. Advocatul se trezi găfâind. Din depărtare, la locul cunoscut, trolța lipsea. Prin urmare era adevărat. Își domoli pasul, ca să se apropie încet, încet, ca pentru un mort. Câmpia era goală. Nici țipete de om. Uciagași de cruce fugiseră. Pe pământ zăcea crucea frântă în bucăți, bucăți. În sufletul puțin credincios al avocatului tresări parcă o lacrimă, odată cu un gând nou: mișeli omoriseră încăodată pe Domnul nostru Isus Cristos.

. . .

Advocatul urcă înapoi către casă, într-o altă stare sufletească. Nu era îndurerat pe cât s'ar fi cuvenit, ci parcă dîmpotriva se simțea purtat de un sentiment de triumf. Îl cunoscuse... în fine îl cunoscuse pe cel din vale. De atâta vreme trăiseră laolaltă și în timpuri de necaz și în timpuri de pace și abia acum își dovedeau adevărata lor fire. A trebuit să se abată asupra lui această nenorocire... și își aminti de surâsul straniu al avocatului Szántó și de privirea vicleană a lui Rozși Farkas. De multă vreme, poate de totdeauna îl aveau în chip, dar îl tălănuiau bine, cu mare iscusință și abia azi, la prilej potrivit, îl desvăluseră, ca și ura împotriva trolței.

Mergea alene și cu tot sentimentul de izbândă, acum parcă mai mult în minte decât în simțire, în întunerecul sufletului îl încerca glasul unei păreri de rău. Un ochi de lumină sta lepărate acum deschis la veghe, acolo în întunec.

— Dacă ar pleca...

Gândul ăsta-l sună în minte ca 'n oală spartă. Dar fără să vrea, își aminti de agentul sanitar, de moașă, de fratele său, popa și de soru-sa, învățătoarea...

Ridică ochii pe boltă. Zadarnice erau toate podoabele pe cer, zadarnice toate bogățiile pe pământ. În acest palat al firii, el se simțea surghlunit.

— În refugiu...

Un suflu cald și rece totdeodată îl înfioră tot trupul. Noaptea strânsese centura orizontului, pomii străjului pe lângă el, aerul cădea burduf de întunec pe pleptu-l. Se simțea ca 'n prinsoare...

— În țară...

Auzi fără voințe așteptate în ureche. Dar totdeodată, un glas rătăcind prin întunec, un glas aievea, nu părere, îl strigă:

— Domnule avocat... Domnule Gherasim...

Advocatul cercetă zarea. Strigătul venea de către casă:

— Domnule avocat Gherasim...

În fine dibui o umbră sărind caraghios peste ogoare ca o lăcustă. Advocatul se îndreptă într'acolo. În curând dibui pe un soldat.

— Veniți de grabă... Pe Ileana au prins-o durerile...

Advocatul nu se mai miră de nimic. Orice se putea întâmpla în noaptea asta, și tot ce se întâmpla era spre lămurirea lui.

— Camaradul s'a dus după o femeie... prin vecini...

Dar casa parohială era departe de sat. Prin urmare, el avea să dea ajutorul necesar. Nu i se părea de fel caraghios. Habar n'avea de felul cum naște o femeie, dar acum nu mai era timp de multe socoteți. Se găsea în fața unei flinte sărmene. Cuvântul i se prinsese de ureche.

— Și copilul ce se va naște, e sărman...

Apoi cuvântul prinsese a se roti morișcă. Sărman era și soldatul, sărman și el, sărman și cerul.

— Să grăbim, Domnule Gherasim, să-l ajutăm la cap... pe urmă merge singur.

Advocatul se miră. Oamenii ăștia dela țară știu totul, pe semne și cum se asistă o femeie. Îi va fi de folos...

Ajungând în curte, niște gemete îl îndreptară spre cunie. Aci femela sta aproape leșinată, într'un lac de sânge, numai gemetele parcă o țineau în viață. Lângă ea, copilul scâncea ușor.

— Moare, Domnule avocat, făcu soldatul, cu instinctul lui precis de țaran.

— Puțină apă...

Soldatul îl întinse o cană. Advocatul luă copilul în brațe. Ce senzație ciudată! O masă de carne moale, în care abia pălpăie viața. Copil sărman! Aici muindu-și degetele, îl stropi pe frunte.

— Botează-se robul lui Dumnezeu...

Și adresându-se soldatului:

— Cum te cheamă?

— Gavrilă.

Advocatul reluă închinarea:

— Botează-se robul lui Dumnezeu Gavrilă, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh.

. . .

Până într'un ceas, copilul se prăpădi.

— Să nu-l îngropați în cimitir, se rugă femela.

Advocatul înțelese. Cimitirul era în vale și se temea de răutatea celor de acolo.

— O să-l înmormântăm la locul troiței, făcu cu glas întunecat unul din soldați.

— Așa e, răspunse celalalt... E fiul nostru... Și om veni să-l închinăm după cuvânt.

Vorbele îndârjite ale soldatului redăseptară gând vechi în mintea avocatului.

— Și să sădăm un pom...

- Și asta-t adevărat...
- Il înmormântăm mâne în zori... să nu afle cel din vale.
- Mama era îngrijorată:
- Fără popă?
- Dar avocatul era acum inspirat.
- Îl prohodesc eu...

. . .

Nu se iviseră zorile, când mica ceată de oameni coborî în întunec, către trolța din drum. Se adunaseră numai bărbați de credință. Un soldat ducea sîcrul pe umeri, celalalt ducea pomul, iar avocatul se ruga în murmur înăbușit. Toată ziua repetase cântările și-și dedase glasul. Ne-mai pomenit! Învățătura din vremea copilăriei ieșise la iveală ca o poezie de școală.

Groapa era săpată. Avocatul citi o scurtă rugăciune, apoi băgară sîcrul și traseră pămîntul deasupra. La cap sădîră butașul. Pe urmă grupul se întoarse în mare tăcere, la casa parohială.

— Ce ne facem, Domnule avocat?

— Să nu plecați și Dumneavoastră.

Avocatul era în mare incurcătură. Se hotărîse a pleca și el, dar mare îi era jalea după durerea oamenilor.

— Apoi noi plecăm la regiment, făcure soldații.

— Nu mai treceți pe acasă?

Unul din ei răspunse:

— Casa noastră de-acum e regimentul...

. . .

Avocatul era hotărît să plece și el. Va lăsa biroul lui Szántó, va lăsa casa lui dragă unui servitor, va lăsa locurile astea dragi celor din vale... Acum aceștia se mai potoliseră. Dela prăpădul trolței, nu se mai auzise nimic nou. Ultimele trupe plecau... plecau spre țară. Cu cel din urmă soldat va porni și el...

Ileana se ridicase. Nici trei zile nu trecuseră, și era din nou în picioare. S'obozîtă de sarcină, ea era schimbată la înfățișare. Dreaptă din șale, cu obrații încă pătați de sarcină, ea privea însă întunecat și aspru, cu fruntea încruntată și obrații creți.

Mașina era gata. Mai avea o singură zi, în care să-și pună în rîndulală afacerile și să-și ia cele de cuviință pentru refugiu. Înainte de a pleca, simți însă de lipsă să-și ia rămas bun dela locurile lui atât de dragi. Gînd copilăresc, dar cât trăim, pe semne că tot copilul din noi poruncește.

Dimineața era minunată. Cîmpia, pomii, tarlalele... păreau învelite de azurul pur și lumina soarelui, revărsată în șuvoi lent, le învelea cu o dublură de aur diafan.

Un copil rezemat într-o bătă păștea trei oi.

Avocatul se îndreptă către el. Din nou aceeași trebuință de a fi copil! Se vedea ca pe vremuri, îmbrăcat la fel, cu suman, cloareci și rezemat în bătă. Vola să știe cine e, al cui e, dacă învață la școală... și alte multe lucruri mărunte ce se pot afla dela un copil. Dar bălatul i-o luă înainte:

— Domnule, știți ce s'a întâmplat?

Avea o voce argintie și figura lui curioasă și mirată parcă simțea nevoia să dea drumul secretului.

— Ce s'a întâmplat? făcu serios avocatul.

Bălatul arătă cu bățul.

— Colo a fost o trolță...

— Știu.

— Și cel din vale au dărâmat-o.

Avocatul era foarte intrigat. Copilul să fi avut șapte sau cel mult opt ani, și iată-l înfițat în treburile oamenilor mari.

— El și?

Copilul deveni foarte misterios.

— Și pe urmă oamenii au înmormântat acolo un copil...
 Advocatul asculta tot mai încordat.
 — Și din inima copilului a ieșit un pom.
 Și arătând în spre locul trolțel:
 — Ulte pomul.
 — Așa e, se minună el, apoi cu înțeles:
 — Oare de ce?
 Băiatul își luă un aer important.
 — A udat pământul lacrimile Mamei Domnului... și de câte ori Mama Domnului plânge,
 naște un pom.

Coborînd cu mașina serpentinele care duc spre oraș, avocatul era în mare încercătură:
 să plece sau nu...? În orice caz el era o faptură slabă... slabă ca și fratele său, preotul... ca
 și cumnatul său, învățătorul, slab ca și toți ceilalți... Rămăneau însă cei de nădejde... rămăneau
 osemintele copilului îngropate în margine de drum... rămănea pomul sădit în locul trolțel... și
 rămănea mai cu seamă legenda...

Versuri

de

Virgil Șotropa

In port

A 'ncremenit o navă 'n port
 De săptămâni... Tot cheiu-i mort:
 Nici un hamal, nici mateloți,
 Nici călători, plecat-au toți...

Doarme la țarm al mării val,
 Și-un câne doarme, trist, la mal...
 Doarme 'n birou domnul cassier,
 Pe-o punte, jos, doarme-un năier.

Anemic, vântu-a ațipit,
 Intregul port parc'a murit...
 Și-un steag, urcat sus, pe-un catarg
 Privește, dezolat, în larg...

Rondelul morții

Ne trece vremea în curând,
 Ca unda valurilor mării,
 Și n'om mai scrie niciun rând
 Clădit pe vânt, sortit pierzării.

Sosește 'n goană ceasul când,
 Către tărâmul innoptării,
 Ne-o trece vremea în curând,
 Ca unda valurilor mării...

În stații ne-o lăsa pe rând
 Cernita mân-'a înșelării;
 N'om mai rămâne 'n niciun gând,
 Căci totul e menit uitării:
 Ne trece vremea, în curând...

Blasie Ördög

de

Nic. Untărescu

I

Prin fereastra cu draperiile date, larg, în lături, Mihai Vodă privea inserarea de Noemvrie, ca pe un sfârșit de bătălie câștigată. Depart, sub geana de apus, soarele juca cerul de aramă veche pe un vârf de pădure. Plopii din ograda marelui castel al Bathoreștilor păreau că înalță miresme din pământ, spre plumbul călător al norilor.

Pași sfioși răsunară în tăcerea ce cuprinsese vasta tindă a palatului. Vodă lăsă stofa grea a draperiilor să stingă întregul porfir al acestui sfârșit de zi și 'ntoarse capul. Din culbul sprâncenelor dese, ochi negri țintulă pașii sfioși:

— Tu ești, Dragomire?

— Eu, Măria Ta!

— Sosit-al?

— Sosit...

— Vești?

— Multe...

— Mărza? Sava?

— Mărza spre Șimlău Bathoreștilor...

— L-a prins pe popa?

— Încă nu, Măria Ta!

— Dragomire?!...

— Ne-am despărțit la Sighișoara... Trecuse popa cu vreo sută de călăreți, în frunte cu frate-său Ion, cu Palatci, cu Ion Gerendi, cu Belldi, cu Micu, cu Ion Maro...

— Maro?

— Câlnele, Măria Ta...

— De l-aș prinde pe sârb îl clontesc picloarele dela genunchi și-l las brațele boante dela coate...

— Sava e pe urmele lui!

— Și tu?

— L-aș fi picnit cu toporașu când a sbughlt-o din cortul lui Măriște, pe povârnișul dealului la Șelimbreg... „lingăul, Măria Ta, se duce să dea binețe lui Andrei!”... „nu e sârbu, Dragomire!”... și Dragomir a rămas cu toporișca în mână și cu ochii după bostanglu...

— Eh! vorbe... Și la Sighișoara?

— Mărza spre Șimlău, Sava după sârb, eu după popa... Cu două zile înainte, luase drumul Odorhelului...

— Nevolnicul ș'acoperă fapta cu vorbe... Trei lupi după o vulpe sârbească ș'un popă ras...

— ... la Seculme.

— Și-al rămas pe drum.

— M'am oprit la Alțâna...

- Teama?... Secul mulți?!...
- Mulți și răi, Măria Ta! Palatului, cu vreo mie se 'nchisese în cetățuia Odorhelului, popa o 'ntinsese spre Cluc, lângă hotarul din spre Moldova...
- A scăpat Mihail?... răspunse Doamna Stanca închizând încet ușa pe unde intrase și apropiindu-se de masa din mijloc înconjurată de jălituri.
- A scăpat catarama dela botfori, Măria Ta, întregi vorba Dragomir aplecat să 'nchele pe Vodă la încălțăminte unuia picior.
- Dragomir, tot suflet bun...
- Doamnă...
- Femeia să nu se proptească cu mâinile în spătarul scaunului, se încruntă Vodă.
- Numai așa spătarul nu se descleste oricât s'ar vânjoli cel de pe scaun... Dragomire nu e așa că Domnu-l vânteș; dar nu rău?!
- Măria Ta, sunt doar un biet blințel, răspunse Dragomir, ploconindu-se și cătând cu ochii ușa.
- Căpitane, vestește-mă când sosesc boierii!
- Prea bine, Măria Ta.

- Toți... dar fără Mihalcea!
- Mihalcea?... Iară Mihalcea?
- Țipăt de buhnă și cobe pentru Măria Ta, pentru mine, pentru copiii noștri.
- Parc'ar vorbi bljogul...
- Logofătul?
- Piele sbârcită...
- Păr alb resfirat de nevol, de atâtea griji pentru Măria Ta, întoarse vorba Doamna Stanca făcând c'o mână mototol așternutul de agabanu de pe masă; iar cu cealaltă, strângându-și, mânăloasă, în jurul trupului, largă mantie de buhur.
- Cărclocar de frunte și clăpcân... ulmecă orice mișcare; ar fi mulțumit să stau ca burucul ascuns în vizuină... Un clopăn creștos rămas în sfat de gura ta...
- O! Măria Ta! De-l atât de beclinic dă-i zeamă de omeag; iar lui Mihalcea, lui Manta, lui Miriște și la toți al lor, masă 'ntinsă cu chebapuri de berbec.
- Stanca, tot Stanca... îl rupse vârtejul vorbelor Mihail, mângâindu-l sub bărbile capetele basmalei de alagea vârgată. Nu uită nici Sârbii lui Manta, nici căldoșii lui Miriște cu Bathoreștii; dar cu Mihalcea ce al?
- Dar bătrânul, bătrânul Teodosie care-ți muta cu bucurie de copii, dintr'o mână într'alta, darurile Sultanului... Alemul, mantia de fir blănită cu samur și 'mpodobită cu copci de briliante, tufurile și topuzul... Părul alb, ochii, mâinile, mâinile ce mângăiau strălucirea pletrelor de pe buzdugan, cu ce-au păcătuit?... grăește, grăește Mihail?
- Nicl părul alb, nicl ochii, nicl mâinile, ci limba lui... Ai auzit-o vreodată, Stanca, cum sună în Sfatul boierilor?... „Arcașul să-și cate săgeata cam unde a putut s'o arunce...” Il șueră ca un fluier de șarpe, urlă ca vîjelia, adie ca o lăută; iar nătângii în cepchene de balbarac amuțesc ca ucenicii la sfânta cină!... „În platra munților să ne proptim, dincolo nu avem ce căuta...” Mă mir că-și tărăle acum clubotele prin ocoalele Bathoreștilor...
- De câți ani, unde ești tu e și el. Sfat nu ți-a dat că nu l-ai cerut. Il crezi un hârbar! N'a dorit ce n'a fost al nostru; iar hâra l-o porți fără folos... și Doamna se îndreptă cu pași mărunți către fereastra balconului. Întoarse o clipă întrebător fața și rămase loculul, răsucind nervoasă șnurul dela draperie.
- Vodă tăcu.

- Ai chemat boierii în astăseară?
- De ce 'ntrebi?
- Urcă scara din față, banul Calotă, Manta și Miriște.
- Miriște?... Ulchițul ăla?... Iazma sfatului... limbă crestată, nu-l auzi glasul, doar ochii îl joacă cruciș dela unul la altul prin sfat. Se uită la mine și vede pe Manta...

— Ibânca lui Andrei în sfatul tău.
 — El și Maro...
 — Spunea Dragomir!
 — O să vină vremea când o să-l pun la vasa de nas, Măria Ta!...
 — Ușile popii n'au țâțâni, Dragomire? Intră ca mățele...
 — Iartă, Doamne... urechile le-am lăsat la scară...
 — Te țâl și de șagă, căpitane, îl frânse gluma Stanca.
 — Când am vreme, Măria Ta...
 — O! Doamnă, mănuește șaga ca pe latagan... N'aveam loc de el pe podul din balta Călugărenilor. Săbiera ca un taur năpustit în gloata păgânilor: „dă cu stânga, Măria Ta, că spintec eu cu dreapta...”

Afară, spre apus, ziua își pălpâia ultimele svârcoliri. Mici săgeți de lumină se frângeau în întunerecul ce căuta să cuprindă sala tronului.

— Dragomire, aproape să nu te mai văd. De grabă se sfârși ziua de azi!...
 — Măria Ta!... lauda mi-a furat gândul și, neghlobul de mine, uitasem pentru ce ușile popii n'au țâțâni. Luminiile stau alături aprinse!...
 — O fi venit și Sfatul...
 — Și el... adastă poruncă...
 — Să între!
 — Cine, Măria Ta?
 — Ha! ha! ha! Dragomire, mare șugubăț mai ești... Să între și Sfatul și luminiile; dar să pășească mai întâi luminiile...

II

— Fără sfială, boier, fără sfială... dați în lături ușile... Deschide, logofete Borcea, intră, postelnice Stamate, stai, vornice Mitrea, fruntea sus, clucere Vințilă... Ha! ha! ha! vi se pare streln pe aici? Nu, logofete Teodosie... e aceeași sală unde acum patru ani imi pecetlulați supunere oarbă, pe de-a ntregul, către Sigismund... Prințul!... Ha! ha! ha! prințul Bathori să-și trimită steagul, sabia și buzduganul peste țăntinderile noastre?!

— Omul se dă după vreme, Măria Ta...
 — Nu, logofete, tocmeala a fost rea.
 — Și vrajba între noi prea mare. Necuratul călca în urma noastră...
 — Dar mitra și hazranul preasfințitului Eftimie, nu-l puteau gonî din preajmă?
 — Vorba cade ca platra când judeci, Măria Ta!
 — Doamnă, nu se judecă cu vorba, ci cu fapta și-apol bătrânul logofăt n'are de ce să fie judecat...

— La dojana Ta nu se cădea să cârtească altul... Cine-și poartă fulorul capului, între noi, mai mândru ca logofătul?!

— O! Stroe!... ți-e înîma ca fapta și fapta ca turta caldă. Îl dai pe om în lături cu vorba, taman cum îl mântui de moarte cu paloșul, în miezul încheșturii.

— De ar fi s'o judece alții, la câți stânjeni am rămâne în urma Ta?
 — Stroe, nu ești drept cu tine. Crezut-ai c'am uitat sulța împotșată 'n pânțelele meu? Și-acum, după atâta vreme, parcă văd cum s'a dus de-a-dura, din fulgerarea paloșului tău, capul păgânului, pe șesul de lângă Vidin... Hm! Ce zici? mai dibaci la ghioagă decât la vorbă?

— Fiecare cu darul lui, Măria Ta!
 — Hei!... că mare vorbă-ți ieși din gură, boier Mirlște. Dă-te de o parte, logofete, nu sta popânzac în fața omului.

— D'apol, Măria Ta, câteodată e bine să mai stai și mămăle la câte unul...
 — Da nu la mine, moș Teodosie.
 — Știam că-ți place potmolu ca la bivoli, stai totdeauna la fund...
 — Logofete, ne găsim în divan!
 — Hei!... și n'ai fi potângul și nici pristornicul Sfatului. Nu, nu, Mirlște... ești doar prohabul lui...

— Ha! ha! ha! Logofete, Logofete... să-l ferească Dumnezeu p'ăi de-l prinzi în limba ta!
 — Și ferește-Te, Măria Ta, d'ăi ce nu se așează bine pe scaun, are beteșug.
 — Doar n'o avea vreunul și Mirlște?!
 — Cu vola Măriei Tale, divanul nu plere fără mine...
 — Pentru cin' se crede de prisos, eu n'am prigon, biv vel logofete Mirlște. Nu știu că Dumnezeu ca să plardă pe om îl ia mintea și 'n schimb îl dă glas? Ce-al rămas așa bicojdit? Parcă ai văzut pe bostanglu întors din drum... Lasă, lasă că n'o să treacă zile multe și o să faci pe cârpănosu cu cârdoșla lui; dar mai ține minte că nu i se cade Domnului nici să ulte, nici să lerte...

Tăcu. Se sculă de pe jâlț. Își ridică cu mâna stângă o șuviță de păr căzută pe tâmplă, își mângâie un timp barba tălăță scurt, apoi mâna îl alunecă pe gulerul tunicii albe, peste bumbii îngălțanați și se propti pe mânerul de os al junghierului încâtărâmat pe șoldul drept. Se 'ndreptă, cu pași mășurați, în lungul sălii. Bolerii îl urmăreau din ochi. O tăcere grea, apăsătoare, cuprinsese pe toți, când deodată printre draperiile dela ușile din fund își făcu loc un munte de om cu o desagă pe umeri, urmat de Dragomir.

— No că-ls om de treabă și minten vreau să vorghesc cu Craiul nostru...
 — Bine, omule; dar nu acum și nu aici... îl trase înapoi, de chebă, Dragomir.
 — Iacă-l seară amu și mâne-l mâne; iar azi-l azi...

Vodă se opri din mers, se răsuci pe loc și 'ntrebă mai mult din sprâncene:

— Cine-l ăsta, căpitane?

— Nu știu, Măria Ta!

— Să vină...

Îl săgetă o clipă din ochi. După strale părea ungur — un ungur înstărit.

— Cine ești?

— Sărut dreapta, Măria Ta... mi-l numele Blasle Ördög.

— Cum ai zis?... Blasle...

— Așa-mi zic... Ördög...

— Ördög?... și din contro?

— Ăt Szent-Domokos de lângă Csik...

— Săcul?

— O!... curat!... os din moși în moși, Măria Ta! I-am fost gazdă lui Ștefan Dömös, trimis la noi cu povață crălască.

— Să vă răsvrățiți?

— Să ne-alăturăm crăiei Tale.

— Hm!... și câți ați plecat de acasă?

— Dar șarpele leșind la drum a dat peste noi...

— L-ați prins?

— Era înalt la stat, cum îl știe și Măria Ta. Mânula spada mai bine ca Crevierul... L-am izbit mai întâi în frunte deasupra ochiului stâng. N'a mai văzut și a 'ncercat să fugă. I-am mai dat una în ceafă, tot cu securea... A căzut... Din câteva lovituri l-am despicat capul de trup...

— Și?

— L-am adus așa cum glăsuiește cartea Ta de obște cunoscută: viu sau mort!

— Unde-l?

Bolerii făcură roată în jurul seculului.

— Cu mine... și luând desaga de pe umeri, o deșertă. Capul Cardinalului, cu barba și părul ras, cu ochiul stâng năclăit de sânge închegat, se rostogoli pe așternutul de agabanu al mesei.

— No că to-ls Blasle Ördög și-l așa cum spun...

— El e!... Cardinalul!... Andrei!... se auziră câteva glasuri de boeri.

— Miha!

— Plângi, Stanca!...

— Măria Ta... mulerea tot mulere!... căută să-l ia parte Teodosie.

— Nu e așa, logofete... Ce se 'ntâmplă unula, se 'ntâmplă și altula, răspunse Doamna, ștergându-și ochii cu mâneca largă a mantiei și îndreptându-se către celălalt colț al sălii.

Mihai întinse mâna; păru că mângăie o clipă, cu vârful degetelor, fața smeadă și rece a lui Andrei:

— O!... săracul popă... săracul popă!...

Plecă capul. Lacrimi mari îmbrobodiră fulgerarea ochilor. Se deslipi de lângă masă, de lângă boeri. Nu mai putea sta locului. Scârțâitul cismelor de saftian roșu se auzi când într-o parte a sălii, când în cealaltă. Ördög nu-și mai sfârșea isprava. Îmbia ca să-l asculte, când pe un boer, când pe altul:

— No, dragul meu, noi mulți, ei puștii, l-am izbit în hățșurile de lângă piciorul muntelui. O lăsat call, o lăsat drumul mare și o luat-o prin cotiturile muntelui...

— Ördög!...

— Is aici, Măria Ta!

— Și ce plată-mi ceri?

— Răsplătirea pentru așa slujbă...

— Aaa! bun!... Dragomire!

— Poruncă, Măria Ta!

— Unde-l mută?

— Țiganu?

— El!...

— Pe jos, pe lângă armășel.

— Să vină cu securea... Ördög, dă-te mai aproape... Și lângă cotitura muntelui l-ați prins?

— No, Măria Ta, că din pricina prăpăstilor lăsase călăria și intrase în adâncul munților. L-am prins tocmai la Nascalat, lângă bordelul unui țăran. Rămăsese doar cu proclatul de Micu... Cu el am sfârșit de grabă. Mai zăbăvă a fost cu Cratul. Ha! ha! ha!... Măria Ta, era lună și noi eram trei, el unu. Trăsese sabia; dar l-am repezit securea 'n frunte...

— Venit-al, Dragomire?

— Sosit, Măria Ta...

— În frunte, Ördög?

— Deasupra ochiului, Măria Ta, de n'o mai văzut...

— Și alta în spate?

— În ceafă... L-a doborât...

— I-al cam zdrobit grumazul!... Nu tăia securea, ori nu vedeai?

— Grumazul era prea 'mbrăcat...

— Hm!... și răsplată pentru așa slujbă!?... Nu?

Se apropie de el, îi infilpse mâinile în gulerul minteanului cu găetane și dintr-o smucitură l-l deschee până 'n capul pleptului, de săriră bumbii pe jos, ca nucile, apoi îl răsuci, cât era de volnic, scoase junghterul și dintr-o sfâșietură cu tășul despică din ceafă până 'n brâu cheba, minteanul și cămașa Secului. Un spate unsuros, cu miros de sudoare, rămase desgolit și crestat în lung de vârful cuștului.

— Măria Ta!... îndrăzni Stroe.

— Ce faci, Mihai?... se 'nspălmântă Doamna.

— Plată... ochi pentru ochi. Mirlște, butucu-l afară, în curte. Ia securea din mâna Țiganului. Grumazu-l gol... odată... să nu l-l zdrobești...

— Măria Ta!... eu?... Mirlște!?... gâde?... Neam de neamul meu tâlhar n'a fost... Se cade?

— Poruncă... dinte pentru dinte!... cum ți-a doborât prietenul și... stăpânul, așa să-l dobori!

— Doamne?!... fără judecată?... Măria Ta! îndrăzni din nou Stroe.

— Am hotărât!... Domnul nu uită... nu iartă... Altfel nu mai e Domn... Astăzi, Sfatul s'a 'ntâmpnat doar s'audă, să vadă... Dragomire, făclii pentru boeri ca 'n noaptea îngropăclunli, să nu băjbăle în întuneric...

— Crat mare... copiii mei!... mulerea!... îndurare!

— Mai bine fără tine... Afară!... Deschide, Mirlște... ai auzit odată?!...

Invocare

de

Iosif Morușan

*N'am uitat să-ți scriu răvașe pe prund de grădină
Și să te prind, fecioară ascunsă'n ierbi și'n tulpină
Pe ape și'n flori de veri n'am uitat să te caut,
Fată cu cântec de fluer, poveste nouă de flaut.*

*Fată de Mureș, n'am uitat să te rup din soci și aluni,
Să te cresc poamă bună în veri peste pruni,
Din care mâine să culeg roade pârguite în soare,
Pentru cer, pentru vis, pentru săraca rană ce doare.*

*Fată crescută cu macii în holde câmpene,
Pe palme și'n brațe te poartă seara căzută alene
Peste imoșe cu fântâni din care, ape, sorb ciute,
Cu cântările buzelor mele curate și mute.*

*Fată de Mureș, în iie cu albe mâneci de in,
Din spovadă aș vrea să te caut sub mâini de pin
Departate pe Mureș unde ape curg curate spre vale,
Unde doinele cad rugăciuni peste buzele tale.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cântec

de

Dragomir Nichifor

*La veghea mormântului,
În svonul pământului,
Joacă noaptea ielele,
Îngânând blestemele.*

*Risipite-s bunele,
Că s'au strâns nebunele,
Reginele nopților,
La crucile morților.*

*La marginea satului,
De teama păcatului,
Se înalță sfintele,
Se deschid mormintele*

*Scânteiază stelele,
Țipă cucuvelele,
Plânge struna vântului,
La veghea mormântului.*

Proza lui Pavel Dan

de

Olimpiu Boitoș

Amintirea lui Pavel Dan, mort în 2 August 1937, au păstrat-o confracții lui mereu vie. La acest cult îl îndeamnă depotriva opera literară rămasă dela el cât și exemplul destul de rar al unei conștiințe artistice care, din nefericire, a contribuit și ea la mistuirea timpurie a puterilor lui de viață.

În vara ce a trecut, scriitorii din Cluj au găsit forma cea mai impresionantă de manifestare a unui sentiment de venerație care cinstește pe oricine. Din inițiativa ziarului „Tribuna Ardealului”, singurul cotidian al Românilor din Ardealul de Nord și cu sprijinul prof. Emil Hașleganu, patronul de largă înțelegere al tuturor faptelor de cultură de acolo, la mormântul lui Pavel Dan a fost așezată cruce de platră, în locul umilei cruci de lemn care veghea înainte la căpătâiul lui. Inușul spiritul atât de mult frământat de ideea morții al lui Pavel Dan se înalță în veac, prin acest monument capabil să înfrunte vremea, iar orașul de pe malul Someșului câștigă prin această ofrandă nou temel de viață românească.

Scriitorii de dincoace de deal se pregătiseră să răspundă gestului confracțiilor dela Nord, prin cercetarea satului de obârșie al lui Pavel Dan, Tritenii de pe Câmpile, unde bătrâna lui mamă mai poartă încă povara vieții, singură, cu uncul razim al credinței strămoșești. Toată reglunea trebuia să participe la această comemorare, al cărei program avea să se desfășoare atât în sat cât și în târgul din apropiere: Ludoșul de Câmpile. Împrejurări potrivnice au împiedecat însă realizarea ideli. Aceste ploase manifestări neîmplinite i-au fost destinate gândurile pe care le încredințăm acum tiparului.

. . .

Apariția lui Pavel Dan în arena literară coincide cu momentul supremului efort de înolre făcut de scriul ardelean în perioada de după Unire. Era la sfârșitul întâiului deceniu de viață liberă. În răstimpul acesta de zece ani avusese vreme să lasă din adolescență întâia generație de tineri crescuți numai în școli românești, cu sufletele hrănite de un climat spiritual curat românesc. Acestui tineret norocos îi erau larg deschise căile tuturor posibilităților, toate aspirațiile lui aveau sorți de izbândă. Instituții de cultură pe deplin consolidate garantau realizarea celor mai îndrăznețe speranțe. Aceasta mai cu seamă la Cluj, noua metropolă a românismului transilvan, care luase locul Blajului, Brașovului, Sibului.

În strânsă legătură cu Școala de Arte Frumoase, se înfiripase la Cluj o boemă artistică, iar boema este un indicu precis al unei ambianțe favorabile creației artistice. În umbra Universității luase naștere și o boemă literară, ce avea să se încadreze într'un cenacul. Se pare că aceasta-i data când apare mai întâi la Cluj un cenacul românesc vrednic de acest nume. Iar patronul lui era profesorul Victor Papilian, a cărui vocație literară nu mai putea fi înăbușită. Incoronarea atâtor năzuințe de asemenea nu mai putea fi amânată și atunci, în primăvara anului 1930, apare la Cluj revista literară „Darul Vremii”, al cărei titlu simbolic numai în perspectiva istorică de astăzi poate fi înțeles pe deplin.

Nu cunoaștem prea multe dovezi scrise despre efervescența acelor ani binecuvântați; timpul trecut de atunci este încă prea scurt și mărturiile vin de obicei la sfârșitul vieții celor ce au fost autori sau simpli martori al unor asemenea momente. Dar începutul s'a făcut totuși, căci iată ce citim într'un articol intitulat „Prin Clujul de odinioară...”, publicat de scriitorul T. M. Welther în „Curentul” din 22 Iulie 1943:

Cenaclul lui Papilian

La profesorul Papilian — tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte — se întrunesc la soroace săptămânale cel mai cutezător dintre învățăceii scrisului.

E lumină multă acolo, dușumelele sunt pardosite cu pleduri moi de-și vine așa să te sbenguști peste ele, scaunele sunt săltărețe și îmbrățișătoare și pe deasupra, mai lăptitoare chiar decât izbânda vreunei lecturi inspirate, este aleasa ospetie care te întâmplină.

În totul lecturii sau a controverselor, slujnica dascălului apare, ca cea mai domniță dintre domnițe, cu tava ei încărcată de pesmeclori și cu înghețate.

Și atunci, înfrângerile, ranchiunul sau invidia, rămân dintr'odată întâmplări neînsemnate. Căci orice se poate înghiți pe lumea asta, dacă ai cu ce să le înghiți.

Aci și-a glăsuit Tehaș (citește: I. Th. Ilea) cea dintâi spovedanie scrisă a lui, Ion Vlasu, Grigore Popa, Chisăliță Severeanu, Yvonne Rossignon, Marta Rădulescu și mai toți ortacii zilelor acelora, nu cunoscuseră alt îndrumător pentru tinerețea lor tumultoasă, până la profesorul Papilian.

E adevărat că din revista lui Victor Papilian: „Darul Vremii” n'au apărut decât câteva numere, în cursul anului 1930. Ea a fost, se pare, întâia rândunică vestitoare a unui nou anotimp și o rândunică grăbită care a trebuit să plătească îndrăzneala. Vor mai trece apoi încă doi ani de amorțire, până când vor apare revistele de durată, tribunele nollor manifestări literare și artistice. Acestea sunt „Abecedarul” dela Brad, mutat mai târziu la Turda și continuat sub titlul schimbat de „Pagini Literare”; „Gând Românesc” dela Cluj și toată bogata floră de reviste ce au urmat, mai curând sau mai târziu, în diferitele orașe transilvane.

În orice caz, e sigur că și Pavel Dan făcea parte din „Cenaclul lui Papilian”, că el a debutat în revista „Darul Vremii”, cu nuvela *Ursita*, iar mai târziu a fost prozatorul de frunte al „Abecedarului” și unul din cei mai prețioși colaboratori ai „Gândului Românesc” și al altor reviste din aceeași perioadă.

. . .

Proza lui Pavel Dan are unele note comune cu scrisul vechi ardelean și câteva trăsături proprii, care îl deosebesc net de predecesori.

Printre trăsăturile comune prozel ardeleni în general, vom releva în rândul întâi predilecția pentru teme rurale. Într'adevăr, la fel cu Slavici, Agârbiceanu și Liviu Rebreanu, Pavel Dan își concentrează atenția asupra mediului rural, pe acesta îl cunoaște și îl apreciază ca un autentic vâstar al satului, năzuind în mod hotărât să-l transpună în opera sa literară sub aspectele sale cele mai caracteristice. Sub raport statistic, nuvelele sau schițele sale cu teme rurale predomină cu mult, iar din punctul de vedere al realizării artistice, în lotul acestora se găsesc operele sale cele mai de seamă. Chiar și în povestirile care înfățișează tipuri urbane, sau ale căror întâmplări se desfășoară în mediu orășenesc, în planul ultim al scenei întrezărim uneori același peisaj rustic, sub aspectele sale morale mai cu seamă. Este cazul, bunăoară, al schițelor *Intâlnire* și *Pedagogul*, sau chiar *Corigențe*, cu seria ei de tipuri ironic portretizate în câteva linii îngroșate.

Explicația acestei predilecții a scriitorilor ardeleni pentru mediul rural este cunoscută și nu vom relua acum o problemă atât de mult dezbătută. Ne mulțumim deci cu constatarea că Pavel Dan nu s'a sustras unei îndatoriri care vine din afară, fiind determinată de factori de natură etică și socială.

Tot o trăsătură comună scriitorilor de origine din Ardeal socotim compoziția de natură realistă, mai bine zis caracterul obiectiv al scrisului. Au existat și în Ardeal scriitori de structură romantică, în scrisul cărora sentimentele personale ale autorilor se etalează în perioada de ample efuziuni lirice, dar marii prozatori locali, pornind dela același Ioan Slavici, au manifestat constant

tendința de a fi interpreții lumii dinafară, al lumii obiective. De sigur nu ignorăm trăsăturile proprii ale acestor scriitori din diferite generații, care îi definesc pe ei și etapele evoluției noastre literare, și aceste trăsături le vom găsi și la Pavel Dan, dar supunerea lor la obiect, o cât mai pronunțată detașare a temelor prelucrate de lumea propriilor lor personalități, rămâne o trăsătură constantă.

Găsim în opera lui Pavel Dan și câteva schițe în care se reflectează propria lui viață, unde ne-am putea aștepta prin urmare să întâlnim o tendință subiectivă. Mai întâi, acestea sunt printre cele mai puțin semnificative în cadrul operelor sale nuvelistice: întâmplări transcrise direct, aproape fără niciun artificiu de compoziție, ele sunt cel mult material pentru prelucrări literare ulterioare. Dar chiar și acestea ne indică orientarea obiectivă a scriitorului, căci ele sunt menite doar să înregistreze experiențe potrivite pentru a caracteriza condiția vieții umane în anumite ipostaze precise.

Orientarea realistă a lui Pavel Dan reprezintă un stadiu de evoluție pe o linie de forță constantă. Ca și în scrisul lui Rebreanu, în proza lui Pavel Dan nu vom mai găsi acel suflu de idealism pe care generațiile precedente îl așteptau așa de mult. După mărturisirea autorului lui *Ion*, Gheorghe Coșbuc de exemplu avea oroare de lectura unei opere în care idealismul lipsea cu desăvârșire și în schimb se etala realismul cel mai brutal, în toată nuditatea lui. Același idealism colorează mai toată literatura lui Agârbiceanu, fiind o componentă esențială a structurii sufletești a scriitorului: dovadă strălucita lui justificare teoretică, în *Mărturisirile* publicate în „Revista Fundațiilor Regale”. La Pavel Dan, idealismul acesta se întâlnește o singură dată, în nuvela *Îl duc pe popa*, unde este evocată — în cuprinsul unui dureros moment al vieții naționale — frumoasa comună de sentimente dintre țărani și conducătorii lor cel mai apropiați. Se cuvine să relevăm însă că chiar și momentele de duloc, de covârșitor sentimentalism, Pavel Dan le exprimă sobru, cu acea măsură pe care rareori a depășit-o.

. . .

Fără îndolală, în această orientare a scriitorului nu trebuie să vedem numai un reflex al epocii, adecă adoptarea resemnată a unei viziuni și a unei maniere care își pusese aspru pecetea pe manifestările literare ale vremii. Ea este în același timp un atribut al personalității sale. Pavel Dan este stăpânit de conștiința tragicului existenței, iar acest tragic rezultă din biruința forțelor întunecate și potrivnice. Spiritul lui Pavel Dan este receptiv în special pentru aspectele negre ale existenței. În opera sa nu vom întâlni decât sporadic bucuriile vieții, în schimb covârșesc marile încercări, durerile, răutatea omenească și cruzimea sorții. În nuvela *Urcan bătrânul* zugrăvește patima lăcomiei, care face din copil dușmanul propriilor săi părinți și invers, pe tatăl îl îndeamnă la acțiune potrivnică propriului său fiu. În *Sborul dela cui* găsim realitatea implacabilă a morții și răsturnările pe care le provoacă ea în existența supraviețuitorilor. Patima beției, urmarea căreia este degradarea iremediabilă a oamenilor, bântuie în schița *Intellectualii*. Tiranla regimului politic străin apare în *Îl duc pe popa*, care este în același timp o frescă admirabilă a „omeniei” românești. Fără margini pare răutatea omenească în nuvela *Priveghiul*, răutate care îl duce pe cel lovit de aripa ei la suprema desnadejde și la toate urmările ei funeste. Ce cumpănită desfășurare de întâmplări în nuvela aceasta! Soarta rea, care l-a determinat pe țăranul Toader să-și pună capăt vieții, își continuă lucrarea fioroasă și după moartea lui, provocând la priveghiu încăerarea sălbatecă dintre rudeniile lui și ale soției sale. Învălmășeala aceasta sfârșește apoi apocaliptic prin aprinderea casei în care se aflau mortul, familia lui rămasă în viață și toți oamenii veniți la priveghiu, după datină. Condiția tragică a existenței umane se manifestă aici mai din plin decât în oricare altă din nuvelele lui Pavel Dan. Și este de o profundă originalitate apariția stranie a personajului Șuta, agent orb al destinului, care deslănțuie sfârșitul întâmplărilor din care se compune nuvela.

Din toate filele volumului, pândește în special spectrul morții. Uneori ea își îndeplinește misiunea, iar alteori e surprinsă și desarmată. În *Uliana* de exemplu, Simion a ridicat toporul să lovească, dar femeia hoată și-a tradat prezența în fioroasa mogâldeacă. Chiar și tema dragostei este prilej pentru zugrăvirea unui întunecat tablou al vieții (*Întâlnire*). Același trist și deprimant tablou al vieții în *Pedagogul*.

Toate exemplele acestea ne îndreptătesc să conchidem asupra pesimismului funciar al lui Pavel Dan. Nu știm în ce măsură au contribuit la această atitudine grelele condiții de existență

în care și-a dus viața și întru cât ea este un dat primordial al structurii sale. În orice caz, nu poate fi vorba de o negare totală a vieții ei, ca și în alte cazuri cunoscute, de o concepție de viață pesimistă intrusă în opera literară, care însă nu l-a împiedecat pe autor să se trudească din greu în viața, întemeindu-și un cămin, făcându-și o profesie și în special să nu cruțe nicio oboseală pentru desăvârșirea lucrării sale artistice.

Aspectul semnalat acum din structura personalității lui Pavel Dan credem că se întregeste prin tendința satirică a unei bune părți din opera sa. Cel mai tipic exemplu de satiră ni se pare că este schița *Intellectualii*. Cu câtă cruzime zugrăvește pe fiecare din „oaspeții” preotului, care nu se mai pot deslipi de lângă pahare în acea după masă de zi de sărbătoare și îl împiedecă în felul acesta pe preot să facă la timp și cuvințios slujba vecerniei! În mica societate sunt întruniți toți, dar absolut toți „intellectualii” satulului, niciunul mai bun decât celălalt. Preotul însuși este prea lăș ca să se rupă din diabolica înclăștare, numai preoteasa încearcă să schimbe cursul întâmplărilor, dar și intervenția ei rămâne neputincioasă. Un gust amar ne rămâne după lectura acestui buclă și acest gust trebuie să-l fi simțit adeseori în viața Pavel Dan.

Un alt exemplu de satiră socială găsim în nuvela *Întâlnire*. Dar nu trebuie să creadă cineva că motivele de satiră le-a cules Pavel Dan numai din viața „intellectualilor” sau a târgoveților, căci ele apar și în nuvelele cu mediu pur țărănesc. Scriitorul nu trece cu vederea nicio slăbiciune omenească; o relevă, o subliniază, o comentează. Iată un exemplu din această nemiloasă satiră, care biclește eterna ipocrizie omenească; el este desprins din *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul* și poartă semnele evidente ale satirei în subliniere și în numeroasele paranteze care indică mișcările sufletești ca într-o plesă de teatru:

„Ludovica vrea să rămână lângă socrul ei drag.

Mai bine moare decât să se despartă de el; să-l îngroape în același mormânt.

Afară, între femeile care se îmbulzeau s-o îngrijească — femei sărace — uitând că e găzdoale mare, se jelula astfel:

— Socru cum a fost al meu să tot dea Dumnezeu. În toate zilele mele n'am avut cu el o vorbă legănată. La o casă mare — aici moale glasul, lăsându-l numai atât cât să fie auzită — multe se petrec. Așa e lumea: unde sunt multe să se petreacă multe. Simion, că mi-e bărbat, e mai rău de gură, dar Urcan Bătrânul, Dumnezeu să-l hodinească, a fost ca pâinea caldă. Nu-l vorbă, l-am și îngrijit eu, ca pe un tată bun. Nu m'am întors niciodată dela o zi a târgului fără a-l aduce o turtă, o glăjuță de vinars verde. Îi plăcea — aici Ludovica parcă zâmbește, — fle-drumul înflorit și se bucura ca un copil. Așa-s bătrânii — aici suspină...

După ce se îndepărtează, femeile care o ascultaseră, dând din cap după flece vorbă, își strâng cerul, vărindu-se unele în altele. Buzele li se lătesc, gura se mărește și ochii, micșii de abia se văd, ard vicieni. Glasurile molatice, miorlăitoare, se înăspresc deodată, devenind tăioase, șuierătoare ca limbile de șerpi.

În aerul dintre ele se încrucișează tonuri de râs, capete de vorbe; apoi liniștindu-se când se apropie vreunul de-al casei, în colțul gurilor strâmbate rămâne încrustată batjocura, greaua batjocură țărănească”.

. . .

O trăsătură caracteristică a scrisului lui Pavel Dan este adâncirea motivelor. În schițele și nuvelele sale nu găsim simple descrieri de pelsagii și povestiri albe de întâmplări, ci coborârea în adâncul lucrurilor, pentru dibuirea forțelor mari, stihiale, care stăpânesc viața. El nu se mulțumește cu pitorescul incidental, ci caută semnificativul general omenesc. Aceasta este o aptitudine de mare nuvelist și mai ales de romancier.

S'a repetat adeseori afirmația că prin Pavel Dan a intrat în literatura română Câmpia Ardealului; el însuși s'a mândrit în multe rânduri cu epitetul de scriitor al Câmpiei. Ovidiu Papadima a raportat de curând această frază dintr-o scrisoare a lui Pavel Dan: „Să nu te mire firea țărănilor mei, care nu sunt nici ca ai lui Rebreanu, nici dulcii ca ai lui Coșbuc și Slavici; sunt țărani de pe Câmpia Transilvaniei, nevăzuți încă de nimeni”.¹⁾ Cine va trage însă din aceste afirmații

¹⁾ În amintirea lui Pavel Dan. „Dacia Rediviva”, An. III. Nr. 6.

concluzia simplistă că Pavel Dan este un scriitor local, în sensul în care acest epitet se poate aplica multor scriitori, greșește profund. Aceasta este o problemă care trebuie elucidată. Pavel Dan nu este un scriitor local decât prin faptul că eroii nuvelor sale sunt oameni de pe Câmpile și acțiunea acestor nuvele se desfășoară în satele Câmpilei. În majoritatea, dar nu în totalitatea cazurilor. Dar din aceste elemente cu aspect local se încheagă o imagine care are o valabilitate general omenească. Mai mult. Această imagine a țaranului de pe Câmpile, pe care a năzuit în mod sincer să o realizeze Pavel Dan, depășește și cadrul social, devenind tipică nu numai pentru țaran în general, cum s'ar putea deduce în mod pripit, ci pentru om pe deasupra contingențelor sociale. În privința aceasta credem că este mai aproape de adevăr poetul F. Păcurariu, care face o apropiere între Pavel Dan și Dostoievski, formulând următoarele constatări:

„Fără îndolală, pasiunea lui Pavel Dan pentru scrisul lui Dostoievski nu a fost atât rodul unui capriciu livresc, cât al unei fatalități interioare, al unei simetrii de structură și al unui paralelism al atenției. Căci Pavel Dan nu caută sensul social al vieții țărănești, fixând drama vieții în cadrul unei determinări de clasă, ci freacățul primar, ritmul originar, nealterat de mineluni convenționale, al unor conștiințe. De aici probabil tensiunea destinului care pulsează în scrisul lui Pavel Dan. Densitatea vizionii, ritmul surd și anevolos al devenirii, freacățul adânc de catastrofe ce fierb în străfunduri, pasta grea de lumină și umbre în care undue, ca o cărare în glod, sorocul, chinul care dădă în profunzimile acestui scris dens, lipsit de eleganțe mlădii și frumuseți gratuite, participă la configurarea unui om profund, pe care Pavel Dan îl urmărește în toate ipostazele scrisului său. Dar el nu s'a sfilit de perspectivele largi în urmărirea unui scop pe care unii scriitori moderni au încercat să-l realizeze prin stenografii subconștiente, prin automatism oniric sau prin autobiografii. Ardelean, el n'a desmășit instinctul social al rasei lui de mocani, căutând și chipul omului în oameni și întâmplări, nu în sondarea unei conștiințe singulare”.¹⁾

Poate că Pavel Dan nu și-a dat seama totdeauna de această largă semnificație a scrisului său; nu și-a dat seama mai ales la începutul carierei sale de scriitor. Cu râvna lui studioasă în acumularea cunoștințelor și cu năzuința-i permanentă spre perfecțiunea artistică, el a trebuit să ajungă însă mai târziu la această conștiință. Credem că dacă ar fi avut norocul să-și revizuiască opera din prima tinerețe, îngrijind singur de tipărirea volumului, spre exemplu, ar fi eliminat acele reflexii care exagerează cultul pentru particularitățile Câmpilei, ajungând uneori la afirmații greșite. Bunăoară despre Urcan Bătrânul spune odată că „era în izmene — așa cum se umblă vara pe Câmpile”. Dar așa umblă țărânii și în alte părți ale Transilvaniei, nu numai pe Câmpile. Iar altădată vrea să sugereze că expresia „carul de foc” pentru tren este tot o particularitate de pe Câmpile, când în realitate ea avea, înainte de 1918 cel puțin, o circulație generală în Transilvania.

Prin acest proces de adâncire a motivelor, de sondare a adâncurilor misterioase ale conștiinței omenești și ale vieții în general, Pavel Dan ajunge la genul fantastic. El realizează însă și acest gen cu elementele pe care i le oferă viața satului și psihologia caracteristică a țaranului, pe care le cunoaște direct, prin experiența îndelungată a anilor când se asimilează cele dintâi cunoștințe și se pun bazele unei concepții de viață.

Pavel Dan are o atenție specială pentru amănuntele vieții și are grija să le exprime cât mai exact, cât mai plastic. Aceasta ține de maniera realistă a compoziției, pe care și-a format-o întrebunțând exemplul predecesorilor, printre care și marii maeștri streini ai prozei, un Maupassant sau scriitorii ruși. Dar el însoțește de obicei amănuntul de un mic comentariu, căci fiecare întâmplare are în scrisul lui, pe lângă explicația ei pozitivă, o semnificație tainică. De multe ori sensul direct nici nu este băgat în seamă și toată atenția se concentrează numai asupra sensului ascuns și mult mai eficace în acțiunile vieții. Aceasta este concepția de viață a țaranului și pe această concepție, intuită profund, o intrupează Pavel Dan în proza sa artistică. În felul acesta, „semnele” se îmbulzesc în fiecare nuvelă sau povestire.

În nuvela *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul*, în momentul când s'a îmbolnăvit Urcan de boala care avea să-i fie fatală, Urcăneșii i s'a bătut ochii stângi: era o prevestire. La început femeia s'a stăpânit și și-a văzut de treabă. În clipa însă când bătrânul a apărut în vârful dealului, înainte de data sortită pentru întoarcere, neliniștea a pus stăpânire pe sufletul femeii. Și când a

¹⁾ Stilul interior al lui Pavel Dan. „Tribuna Ardealului” (Cluj), 1 August 1943.

alergat să pregătească ceva de mâncare, „ochiul stâng începu iar să i se bată. De câteva zile se bătea mereu. O să i se întâmple ceva?... După asta nu se poate lua: înseamnă și bani și nenorocire”. Pe urmă își aduce aminte de visul de astă noapte: „A visat că umbla prin tină până în genunch își pierduse năframa. Norolul înseamnă boală și pierderea năfrămii ori pălăriei, moarte. Tot așa e și când visezi că îți cade un dinte...” Urcăneasa se mai luptă apoi câțva timp cu semnele destinului, dar după ce bătrânul ajunge acasă, își dă seama că partida e pierdută: el e bolnav și în curând va urma moartea.

Așa se înlanțue elementele și așa cresc întâmplările în scrisul lui Pavel Dan, cu o determinare mai puternică decât aceea a celei mai riguroase logice.

Cea mai frecventă este acțiunea visului. În *Ursita*, după cum dovedește și titlul, e însăși problema destinului implacabil intrupată. Ca în atâtea rânduri, visul revelează cursul destinului, el fiind, în concepția țărânului, fereastra discret deschisă spre marele mister al vieții.

Vis, superstiție, credință, în concepția țărânului sunt tot atâtea ipostaze ale aceluiași forțe ascunse a vieții, pe care Providența o lasă uneori să se descopere omului. „Visurile curate-s dela Dumnezeu”, zice bolnavul din *Ursita*. Și ni se pare concludent pentru concepția de viață pe care o intrupează scrisul lui Pavel Dan faptul că ea se manifestă exact la fel și într-o nuvelă care nu are nicio legătură cu mediul rustic, cu țărânii. Ne referim la *Fragmente*, unde apare același mister al vieții, cu toată seria semnelor prevestitoare, inclusiv visul tulburător, iar sfârșitul inevitabil va fi moartea eroinei și apoi prăbușirea eroului într-o stare sufletească ce avea să-l grăbească și lui moartea.

Prin acțiunea acestor forțe misterioase, întâmplările vieții câștigă adeseori dimensiuni neobișnuite, care depășesc sensul comun. Proporții fantastice la de exemplu întâmplarea din *Uliana*. Dar nuvela care realizează mai deplin acest gen este fără îndoială *Copil schimbat*.

. . .

La constatări semnificative pentru personalitatea scriitorului ne duce și examinarea tehnicii scrisului lui Pavel Dan. Cel ce l-au cunoscut în viață știu că Pavel Dan nu încredința ușor tiparului manuscrisul unei nuvele. Aceeași rezervă apare și din unele confesiuni sau din corespondență.¹⁾ Într-adevăr el nu scria din „inspirație” și nu considera bun întâiul produs al condeiului, ci lucra cu multă trudă, scria și revizua de mai multe ori. Era preocupat deopotrivă de amănunte ca și de marea compoziție. În acest sens, multe din nuvelele sale par niște fragmente dintr-o lucrare mai mare, ceea ce nu le scade de loc valoarea. Anumite episoade din viața colectivă, implicate în unele povestiri, par exerciții făcute în vederea marelui frescă a vieții satului, pe care cu toții știm acum că voia să o scrie cândva. Așa este de exemplu ritualul priveghii, în nuvela cu același titlu, sau ceremonia înmormântării, în *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul*.

Într-adevăr, nuvela a fost pentru Pavel Dan o ucenicie și marele lui vis a fost romanul. Avea frumoase aptitudini pentru realizarea lui: spirit de observație și mai cu seamă o viziune a vieții, cu puternice rădăcini în etosul popular; darul compoziției și seriozitatea, tenacitatea în execuția planului; precum și stilul plastic, dar sobru, cumpătat, potrivit pentru înfăptuirea lucrului trainic. Sunt tot atâtea virtualități care, din vitregia acelei sorți implacabile care atâta l-a obsedat în scris, au rămas numai în parte exprimate.

¹⁾ Ne referim acum la aceeași mărturie a lui Ovidiu Papadima, invocată mai sus.

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Amintiri despre Octavian Goga

— Cu 21 de scrisori ale lui —

de

Onisifor Ghibu

În ziua de 17 Octombrie a. c. s'a descoperit, la Odesa, placa de marmură fixată într'un părete al casei din strada Avicincoff, Nr. 6, în care a locuit, în luna anului 1917—1918, Octavian Goga.

Încă în vara anului 1942, cu prilejul conferinței ce am ținut în sala Palatului Bursel despre *Odesa, ca centru de politică general-românească în timpul primului războiu mondial*, mi-am permis să atrag atențiunea atât a conducătorilor *Universității populare românești*, cât și a primarului general al municipiului, asupra faptului că în acel oraș a petrecut un timp oarecare nu numai marele poet rus Al. Pușkin, cărui conaționalii lui l-au ridicat încă cu multe decenii în urmă un superb bust pe malul Mării Negre, ci și marele poet român Octavian Goga și că ar fi un lucru cuvințat ca Românii, cari cârmulesc acum întreagă Transnistria, să pună în amintirea acestuia un semn de cinstită pe casa în care el a locuit timp de câteva luni, în timpul războiului mondial.

Această idee s'a realizat în ziua de 17 Octombrie a. c., în prezența văduvei poetului și a unui public numeros, constător din autoritățile românești ale Guvernământului Transnistriei și ale municipiului, în frunte cu guvernatorul, prof. Gh. Alexianu, și cu primarul Gh. Pântea, dintr'un reprezentant al guvernului central român (d. ministru al justiției I. Marinescu) și din foarte mulți Români și Ruși. S'au ținut cu acel prilej și câteva cuvântări. Astfel, primarul Odesei a adus la cunoștința lumii românești că municipiul a dat stradelei Avicincoff de până aci, numele de *Strada Octavian Goga*, că imobilul de sub Nr. 6, în care a locuit cu un sfert de veac în urmă neuitatul cântăreț și luptător național, va fi complet reparat, pe cheltulala Primăriei, și că acest imobil va fi sediul *Frăției Octavian Goga a Ardelenilor în Transnistria* (înființată la 1942 de scriitorul acestor rânduri), având să adăpostească și pe scriitorii, artiștii și ziaristii români cari vor voi să petreacă un timp oarecare în acest fermecător colț de lume, deasupra cărui flutură steagul românesc biruitor. Guvernatorul Transnistriei a ținut să asigure pe văduva poetului că Odesa românească va păstra cu pletate și recunoștință amintirea cântărețului durerilor și idealurilor românești. Din parte-mi, în numele meu personal, al Frăției Octavian Goga și al Ardealului, am ținut să evoc în amintirea celor prezenți vremurile atât de asemănătoare cu cele de azi, de acum un sfert de veac, când pribegii ardeleni se frământau, pe întreg cuprinsul Europei, pentru dreptatea cauzelor lor natale și când, la Odesa, ei aveau un puternic centru politic, al cărui animator a fost Octavian Goga. În această casă l-am întâlnit pe marele sbuciumat în ziua de 23 Decembrie 1917, când eram în drum spre Cherson, și în primele zile ale lui 1918, când mă întorceam dela Cherson spre Chișinău. În odața modestă, pe care i-a pus-o la dispoziție prietenul său N. Mancaș, am discutat cu el ceasuri întregi și marile probleme din acele clipe ale Basarabiei, și chinuitoarele probleme ale Ardealului nostru... Acolo s'au pus la cale multe lucruri însemnate în legătură cu politica Basarabiei, lucruri pe cari nici el, nici eu n'am socotit oportun să le dăm încă publicității și cari vor avea să fie cunoscute din documentele pe cari le păstrez în arhiva mea, abia mai târziu, poate că numai după moartea mea, pentru motive pe cari nu e greu să le înțeleagă cineva. Și tot acolo s'a constituit, în urma inițiativelor lui O. Goga, în ziua de 2 Ianuarie 1918, *Comitetul național al Românilor emigrați din Austro-Ungaria*, — Comitet care a avut un rol însemnat în lupta care a dus la desmembrarea Austro-Ungariei.

Nu este locul aici să insist mai pe larg asupra unor momente istorice ca acestea, pe care am de gând să le aștern pe hârtie în *Memoriile* mele. Am ținut numai să semnaliez faptul amintit mai sus și care pentru mine, care timp de patru decenii am trăit într-o strânsă prietenie cu Octavian Goga, a fost un prilej de răscolire adâncă a unui nesfârșit șir de amintiri, mai ales din anii premergători războiului din 1914—18, și din timpul acelui război, când relațiile mele cu el au fost mai strânse, mai frumoase și mai rodnice. Aceasta m'a determinat să dau publicității scrisorile pe care le-am primit dela neuitatul meu tovarăș de luptă între anii 1910—1918, — adică acele scrisori care au scăpat de vicisitudinile refugilor mele, începute la 1914 și neterminate nici astăzi, la 1943. Spre nesfârșita mea părere de rău, o însemnată parte a corespondenței mele, rămasă la 1914, când m'am refugiat din Sibiu, în grija unor rudenii de aici, n'a putut fi salvată. Autoritățile ungurești mi-au confiscat, în anul 1915, tot ce am lăsat în locuința mea, la plecare. Din întreg materialul documentar înstrăinat atunci n'am mai putut găsi nimic până în ziua de astăzi. Probabil că el a fost distrus. Cu acel prilej s'au pierdut multe scrisori dela prietenii mei din tinerețe, printre ele și câteva dela O. Goga. O parte totuși a fost salvată dinaintea confiscării, grație vigilentei regretatului meu văr, Dumitru Vulcu, fost director al Băncii *Lumina* din Sibiu, și a soției dănsului, d-na Agapia Vulcu, cărora țin să le aduc pe această cale mulțumirile mele.

. . .

Poate că ar fi necesare câteva lămuriri în legătură cu scrisorile de mai jos. Dar, pentru ca ele să poată fi în adevăr de folos cititorilor, ar trebui să le dau o întindere mare, ceea ce deocamdată nu socotesc oportun să fac. Mai ales că ceea ce ar fi să spun aici, în mod totuși sumar, sper să pot spune pe larg în *Memoriile* cu care mă simt dator nu numai față de copiii mei, — crescuți, — și unli din ei chiar născuți, în pribegie, între Sibiu și Cherson, — copii care, botezați chiar de neuitatul meu prieten, care mi-a fost și naș cununător, au format pentru el subiecte de delicată atențiune, după cum se poate vedea și din scrisorile lui, — ca și față de contemporanii mei și chiar față de istorie.

Totuși, câteva lămuriri se impun. Le dau în cele următoare:

Scrisoarea I, dela Paris, vorbește de „domnii” din comitetul central al Asociațiunii „Astra”, dela care O. Goga, pe atunci secretar literar al acestora, cerea o prelungire a concediului.

Scrisorile II, III, IV, VI, VII, VIII, IX, XII și XIII sunt cărți poștale ilustrate trimise din peregrinările poetului prin Italia, Elveția, Franța, Spania și Algeria.

Scrisoarea V, dela Paris, este răspuns la o scrisoare pe care i-am trimis-o din Crăciunelul de sus, — satul natal al tatălui său, — unde, cu ocazia unei inspecții școlare, am vizitat casa în care s'a născut acesta și în care am găsit pe o mătușă, pe o verișoară și pe bunicii poetului. Scrisoarea i-am scris-o chiar în prezența rudelor, adăugând la ea și un fir de lămă creastă, din grădina casei strămoșești.

Scrisoarea X se referă la o înțelegere pe care o aveam cu O. Goga de a pregăti, într-o tovarășie formată din pedagogi, scriitori și artiști, bune cărți de citire pentru școlile primare din Ardeal. În vederea acelei colaborări îl rugasem pe O. Goga să-mi procure dela Paris și o colecție bogată de cărți de școală franceze și engleze, ceea ce el a și făcut.

Scrisoarea XI se referă la o întâlnire pe care am avut-o în timpul războiului balcanic, la hotelul Împăratul Romanilor din Sibiu, cu profesorul C. Stere, trimis la Sibiu, ca informator, de către guvernul român. Cellalți prieteni de care amintește scrisoarea, erau episcopii de mai târziu Nicolae Ivan și Lucian Triteanu.

Scrisoarea XIV se referă la momentul în care O. Goga, care era în drum spre Petrograd, ca trimis al guvernului român, se găsea la Chișinău, unde a luat cel dintâiu contact cu „revoluția rusească”, izbucnită cu câteva săptămâni în urmă, și cu revoluționarii basarabeni, printre care anumiți ardeleni aveau roluri naționale decisive. Lipsit de informațiuni suficiente asupra noului situații din Rusia revoluționară, O. Goga se declară împotriva acțiunii naționale moldovenești care avea ca program autonomia Basarabiei, așa cum o preconizase Partidul național moldovenesc, influențat în acele momente, sub influența directă a refugiaților ardeleni aflați în Chișinău. O. Goga a făcut apel stăruitor către mine să renunț la punctul privitor la autonomia Basarabiei și să accept programul lui, pe care mi l-a dat și de care face amintire în scrisoare. Articolul pomenit, în care nu vorbește nimic despre autonomie, a apărut în Nrul de Paști al *Cuvântului Moldovenesc* din 1917. Cunoscând mai bine decât Goga stările de lucruri din Rusia, — căci înainte de aceea fusesem cu P. N. Halippa, timp de vreo șase zile la Odesa, unde am avut lungi conversațiuni cu Vasile Stroescu, —

eu n'am acceptat punctul de vedere al lui O. Goga. Nu m'am dus nici la Iași, după cum stăruia el, spre a lua contact cu factorii politici conducători ai Românelor, căci mă temeam că el, de teama Rusiei, ne vor împiedeca dela orice acțiune națională. În numărul următor al *Cuvântului Moldovenesc*, s'a publicat programul Partidului național moldovenesc, în care problema autonomiei era afișată pe față, cu toate consecințele ei.

Scrisoarea XV. se referă la peripețiile cari au fost împreunate cu achiziționarea primei tipografii cu litere latine pentru Basarabia. Aceasta a fost o problemă extrem de grea și de periculoasă. Goga a depus o stăruință deosebită în chestiune. Fără el și mai ales fără sollicitudinea eroică a căpitănului Constantin Petrescu, adjutantul generalului Prezan, Basarabia n'ar fi putut ajunge în posesiunea tipografiilor, cu ajutorul cărora s'a putut face o operă de propagandă culturală și politică de o însemnătate absolut hotărâtoare.

Scrisoarea XVI. se referă la momentul greu din vara anului 1917, când Iașul a fost evacuat: Parlamentul, Curtea de Casație și alte instituțiuni s'au mutat la Cherson, Banca Națională la Moscova ș. a. m. d. — Goga, cu care încă din Noemvrie 1916 ne-am înțeles să plecăm, peste Rusia, la Londra și de acolo la Paris, pentru propagandă, socotii că acum noi trebuie să plecăm, dimpreună cu familiile noastre, deocamdată, la Moscova, de unde s'o pornim apoi mai departe. Cum eu în vremea aceea eram angajat în mișcarea națională basarabească într-o măsură care nu-mi îngăduia în niciun chip să părăsesc Chișinăul, a trebuit să mă hotărâsc să mă despart pentru un timp oarecare de familie, pe care s'o las să plece la Moscova, cu Eugen Goga (fratele lui Octavian, care petrecuse ca prizonier austro-ungar vreo doi ani în Rusia, și care cunoștea limba rusească), cu familia Bucșan (cumnatul lui Goga) și familiile prietene Rășcanu și Scully. După o așteptare de 3 zile și 4 nopți în gara Chișinău, în sfârșit, trenul care ducea la Moscova tezaurul Băncii Naționale a Românelor îmbarcă într'un compartiment de cl. III. pe soția mea, cu 3 copii mici, pe d-na Claudia Bucșan, cu 2 copii mici, pe doamna Rășcanu cu un copil mic, pe d-na Scully, pe Eugen Goga, pe d-șoara Marloara Bucșan și două servitoare credincioase, cu destinația spre capitala Rusiei revoluționare. Eu rămâneam mai departe, singur, la Chișinău, unde simțeam că am de împlinit o datorie care mă absorbea cu totul și de unde aveam să plec, eventual, mai târziu, cu ultimul tren, spre căutarea familiei, prin imensitatea Rusiei. — În urma unei întâmplări neprevăzute, pribeții plecați spre Moscova s'au văzut nevoiți, la Razdelnaja, să schimbe drumul și să se îndrepte spre Cherson. Acolo a petrecut familia mea din Iulie până la sfârșitul lui Decemvrie 1917. În urma acestei întorsături de lucruri, precum și a altor cauze, plecarea noastră la Londra și Paris a căzut din program. Eu n'am mai plecat de loc; Goga a plecat abia în Iulie 1918, însoțit de Sever Bocu. (În paranteză trebuie să precizez că banii despre care amintește Goga în scrisoare că mi l-ar fi trimis Bocu printr'o bancă din Odesa, nu i-am primit. Nici nu știu, cum nu știu nici atunci, despre ce bani era vorba. Căci niciodată Goga sau Bocu nu mi-au vorbit de așa ceva. Să fi fost ceva în legătură cu proiectul drum spre Londra?).

Telegrama de sub Nr. XVII. ca și scrisoarea de sub XVIII. se referă la acțiunea întreprinsă de mine, împreună cu câțiva frunțași basarabeni, și cu ajutorul și intermediul lui O. Goga, în vederea salvării Basarabiei din anarhia în care ajunsese în a doua jumătate a anului 1917, — anarhie care din punct de vedere românesc putea să însemneze un adevărat dezastru.

Încă la sfârșitul lui Noemvrie 1917 mă dușesem dela Chișinău la Iași, cu I. Pelivan și V. Țanțu, deputați în Sfatul Țării, spre a găsi acolo sprijin în vederea înfrânării anarhiei și în vederea asigurării intereselor românești în Basarabia. Acolo izbutisem să obținem trecerea în Basarabia a regimentelor de voluntari ardeleni, cari aveau să marcheze prima fază a procesului de normalizare. În același timp, Goga găsisse o largă înțelegere pentru problemă la contele de St. Aulatre, ministrul plenipotențiar al Franței, care se angajase să obțină și asentimentul reprezentanților dela Iași ai Angliei, Italiei și Americii. Ministrul Franței ne promisese întreg concursul Interaliatților. Prietenia lui personală cu O. Goga ne era o garanție, că totul se va face după asigurările date acestuia.

Deși, în vremurile de atunci, o călătorie dela Chișinău la Cherson era tot ce putea fi mai riscat, căci trenurile cari mergeau spre interiorul Rusiei erau arhițizate exclusiv de soldați dezertori de pe front, — pentru cari orice burghez era un *burju* care trebuia suprimat, — în ziua de 22 Decemvrie, după ce mi-am făcut testamentul și l-am lăsat în grija prietenului meu Axente Banciu, am plecat cu regretatul V. Țanțu și cu un alt ofițer moldovan, cu numele Țurcan, la Odesa, cu un automobil militar. Acolo ne-am întâlnit cu O. Goga și am pus lucrurile la cale, așa cum o cerea situația din acele momente. Goga mi-a dat două scrisori lungi pentru Iași, una către ministrul de Interne, Al. Constantinescu, a doua către contele de St. Aulatre, — cu toate precizările programatice, cari aveau să fie urmate în vederea salvării Basarabiei din ghilarele anarhiei.¹⁾ — Dela

¹⁾ Originalele (ciornel) celor două scrisori se găsesc în posesiunea mea. La timpul oportun le voi publica.

Odesa eu m'am repezit pentru câteva zile la Cherson, spre a-mi porni familia spre Chişinău. În seara de 31 Decembrie 1917, m'am înolat cu vaporul în portul Odesa, împreună cu familia. Am rămas acolo două zile, în care, printre altele, am participat la şedinţa de constituire a *Comitetului naţional al Românilor expatriaţi din Austro-Ungaria*, al cărui membru am fost ales şi eu.

Dar evenimentele se precipitau peste aşteptare. Bolşevismul rusesc începuse să ia forme tot mai concrete şi să ameninţe cu răsturnare situaţiile, şi aşa destul de haotice, de până aci. Ştirile care veneau dela Iaşi ne obligau să ne grăbim peste prevederile noastre. Astfel, eu mă văzui nevoit să-mi las familia la Odesa şi să plec imediat la Chişinău, pentru a fi de faţă când regimentul de voluntari ardeleni, care venea dela Chiev spre a ocupa Chişinăul, va sosi acolo. Dela Odesa am plecat în tovărăşia căpitanului C. Petrescu, adjutantul generalului C. Prezan, şeful Marelui Cartier general român, cu care aveam de coordonat planul de lucru pentru Chişinău. Ajunşi în capitala Basarabiei, cu trenul, în miez de noapte, la 3 Ianuarie 1918, am găsit Chişinăul ocupat de armata bolşevică! Îndată după coborirea noastră din tren, am fost dezarmaţi şi arestaţi. Reuşind să scăpăm, eu m'am strecurat în oraş, însoţit de secretarul meu Andrei Oţetea, astăzi profesor la Universitatea din Iaşi, iar căpitanul Petrescu, profitând de întunecul nopţii, s'a urcat în trenul care l-a dus la Iaşi. În cursul zilei eu am mai fost arestat, apoi, încă de două ori, de patrurile bolşevice, dar reuşii şi de astă dată să scap. După trei zile, regimentul ardelenesc sosi dela Chiev, dar în gara Chişinău armata bolşevică îl primi, în miez de noapte, cu salve de mitralieră, şi îl luă prizonier.

Scrisoarea a XIX. e în legătură cu constituirea *Comitetului naţional*, despre care am amintit mai sus. Soţia mea, care, a doua zi după plecarea mea din Odesa, izbuti să plece şi dânsa, cu copiii, spre „casă”, la Chişinău, mi-aducea din partea lui O. Goga copia procesului-verbal al şedinţei de constituire, în scopul de a coliteresa pentru această mişcare pe toţi refugiaţii ardeleni şi bucovineni aflaţi în Chişinău. Am ţinut cu aceştia, la 5 Ianuarie 1918, în localul gazetei mele *Ardealul*, o şedinţă, în care toţi cei de faţă au aderat la acţiune.

În sfârşit telegrama de sub Nr. XX. fixează momentul grav dela 6 Ianuarie 1918, când armata de voluntari ardeleni, atacată prin surpriză de bolşevici, în gara Chişinău, a fost luată prizonieră şi când, drept consecinţă, Românii care se găseau acolo, au fost arestaţi. Printre ei era şi colonelul Trăilescu, un prieten de al lui Goga, de soarta cărui urma să mă interesez. Dar un asemenea lucru nu mai era cu putinţă. Căci, în ziua de Bobotează a anului 1918, aparatul vieţii publice din Chişinău nu mai funcţiona, decât în măsura în care de aşa ceva mai erau capabili bolşevicii. Eu a trebuit să-mi părăsesc din nou familia şi să mă refugiez, singur, la bunul Nicolae Alexandri, care în seara zilei aceleia, cu primejdia vieţii sale, veni la locuinţa mea din Strada Viilor, spre a mă lua la sine, până ce avea să treacă puhoiul ameninţător. Am stat ascuns la Alexandri trei zile şi trei nopţi, după care, simţind că primejdia nu mai este atât de mare, m'am dus la tipografie, unde, cu tot regimul bolşevic, la 11 Ianuarie am reluat editarea gazetei *Ardealul*. La două zile după aceasta, în 13 Ianuarie, armata română, venind dela Iaşi, a intrat în Chişinău. Şi cu aceasta anarhia rusească fu stăvilită. Iar la 24 Ianuarie săptămânalul *Ardealul* se transformă în cotidianul *România Nouă*, organ de luptă pentru unirea politică a tuturor Românilor, care a apărut, apoi, până la 2 Decembrie 1918, a doua zi după marea Adunare naţională dela Alba-Iulia. Puţin după aceea am şi părăsit Chişinăul, înapoiindu-mă, după o pribegie de patru ani şi jumătate, la Sibiu, — unde astăzi mă găsesc de 3¹/₂ ani, ca refugiat dela Cluj, în aşteptarea altel clipe mari, care mă va duce definitiv „acasă”...

Scrisoarea XXI. nu-mi este adresată mie, ci, în numele meu, e adresată de Oct. Goga ministrului de Instrucţie al României umilită dela 1918.

Pe Oct. Goga anarhia bolşevică din iarna anului 1918 l-a surprins la Odesa, unde el a trebuit să trăiască în împrejurări groaznice, până la sfârşitul lui Februarie. Scăpând din ghiarele bolşevicilor, ca prin minune, el a venit la mine, la Chişinău, unde a petrecut câteva zile. De acolo a plecat la Iaşi, de unde a revenit, nu mult după Unirea Basarabiei.

Una din urmările pe care le avu actul Unirii, a fost prigoana care s'a început de către reprezentanţii guvernului Marghiloman şi de către C. Stere în contra refugiaţilor ardeleni, care avuseseră un rol însemnat în întreg procesul de redşteptare şi de unire a Basarabiei. Soarta vru ca cele mai grele lovituri de acest fel să se îndrepte în contra mea, care prin calitatea de director al gazetei *România Nouă* treceam de un element foarte periculos pentru politica noului guvern. Pentru a mă face imposibil, Ministerul Instrucţiunii publice, printr'o adresă oficială datată tocmai cu data de 27 Martie 1918, — ziua unirii Basarabiei —, mi-a pus în vedere ca pe ziua de 1 Aprilie să mă prezint la catedra de pedagogie dela şcoala normală din Focşani, al cărei titular fusesem numit încă la 1 Ianuarie 1917. Ori, Focşanii se găseau în „teritoriul ocupat” de înamic, iar eu fusesem condamnat de acel înamic la moarte, pentru „trădare de patrie”. Era evident pentru oricine că chiar să fi vrut să dau urmare ordinului ministerial, n'o puteam face cu niciun preţ.

Din întâmplare, în momentul când poșta mi-a adus scrisoarea ministrului și când am desfăcut-o, Oct. Goga se găsea tocmai la mine. Cefind rândurile semnate de ministrul S. Mehedinti, amândoi am rămas, o clipă, uluiți. Căci aici nu mai era vorba de un oarecare ordin, ci de o atitudine a guvernului față de refugiații ardeleni, — atitudine impusă acestuia de inamicul birurilor. Dacă față de mine să la astăzi o asemenea măsură, mâine ea se va lua față de ceilalți refugiați. Goga însuși se vedea amenințat de perspectiva de a fi dat pe mâna birurilor care, în cursul tratativelor în vederea „păcii dela București”, ridicase și chestiunea extradării „dezertorilor” austro-ungari, în vederea pedepsirii lor exemplare.

După câteva clipe Goga mă întreabă: Ce ai de gând să faci? I-am răspuns, scurt, că nu vreau da urmare ordinului ministerial, în schimb îl vreau prezenta ministrului demisia mea din post. Că vreau rămânea muritor de foame, cu nevastă și cu trei copii, — asta tot e mai avantajos, decât să mă duc la Focșani, ca să mă spânzure Austro-Ungarii. — Goga se uită lung în ochii mei: Mă, cu ce poștă teribilă ne-ar mai spânzura pe amândoi! Din Congregație și-așa ne-au „îlpat” afară, pentru ca apoi să ne condamne la moarte pentru „înaltă trădare”. Și cu aceasta Goga scoase din portofelul său și-mi arătă bucata de gazetă veche, din 1916, care cuprindea următoarea telegramă oficială a Biroului de presă ungar: „Budapesta, 3 Februarie 1916. — În ședința Congregației comitatului Sibului,¹⁾ Ioan de Preda, în numele membrilor români, a făcut o propunere, în care a zis: Românii din Ungaria, cari în acest război au dat dovezi strălucite de lealitatea și credința lor față de patria maghiară, au luat cunoștință cu indignare că doi membri ai Congregației comitatense a Sibului, D-nii Octavian Goga și Onisfor Ghibu, au părăsit țara și s-au făcut vinovați de fapte cari le-au atras un proces de înaltă trădare. Circumscripțiunile Sălște și Sasseeș, pe cari Goga și Ghibu le reprezentau, rămânând fără titulari, propun excluderea acestor doi membri, cari s-au arătat nedemni de a figura în Congregația comitatensă. — Propunerea a fost votată cu unanimitate”.

După cum vezi, amândoi suntem condamnați la moarte. — Tu ce crezi: Dacă am merge amândoi la Focșani? Crezi că ne-ar spânzura Ungurii?...

Reculegându-ne, în fine, din asemenea reverii, Goga îmi zise: Lasă-mă să scriu eu răspunsul pe care să-l dai ministrului la acest ordin nemernic. — Și, așezându-se la masă, scrisese rândurile de sub Nr. XXI, pe cari eu, găsiindu-le că exprimă întru toate înseși gândurile mele, le-am așternut pe hârtie, predându-le a doua zi la Iași, chiar ministrului în mână. De prisos să mai adaug că demisia îmi fu primită imediat.²⁾

Dar cu asta prigoana n'a încetat, căci, la patru săptămâni după aceasta, guvernul îmi luă tipografia, pe care eu o înființasem cu cele mai mari greutăți ce se pot imagina, — pentru ca astfel să nu mai pot scoate *România Nouă*. (Aceasta era singura tipografie cu litere latine în Basarabia!). Am învins, totuși, cu ajutorul lui Dumnezeu și a unor oameni buni, și această greutate. În timp de câteva săptămâni mi-am procurat o nouă tipografie, dela Galati, — în care am tipărit, apoi, gazeta până a doua zi după Unirea Transilvaniei.

La *România Nouă* a colaborat, cu versuri și cu articole politice, și O. Goga.

Dar acesta este un alt capitol din legăturile mele cu el în timpul primului război mondial.

21 de scrisori dela Octavian Goga, din anii 1910-1918³⁾

I.

Paris, 17 Nov. 1910.

Iubite amice,

Mă bate gândul să fac un volum din articolele cari s'ar preta pentru retipărire. Tu-mi spuneai că ai colecția Luptei, în care sînt cele două articole ale mele „Cinstea cirjei” și unul „Cultura ungurească”, mi se pare. Știu că mi le-ai dat odată, dar le-am pierdut. Te rog pune pe cineva să mi le copieze, dacă nu vrei să-ți strici colecția din jurnal și trimite-mi-le cam în trei zile dela primirea acestor rânduri, fiindcă aș vrea să aranjez cartea și s'o trimit la București.⁴⁾

Ce mai faci pe acolo — ce mai zicești? Din „Tribuna” aleg o simpatică clamoare împotriva lui Birăuți și alții de seama lui. Bine că se mai mișcă lumea noastră și se mai

scormonesc păcatele. Și e bine că din această răsărîre s'alege și Brote cu ceva cîștig. Ar fi și mai bine însă ca pe urma acestei frămîntări să înceapă o epocă de lucru și disciplină, care ar aduce roade. Eu, cum vezi, m'am cam tras la o parte și în liniștea asta — în atmosfera de muzee și galerii — în care petrec de atîta vreme mă bat gînduri mai mult desfăcute din cercul preocupărilor dela noi, — cu toate astea mă frămîntă de multe ori mizeriile de acasă și aș dori din toată inima să văd o tendință de intelectualizare a generației noastre mai noi.

Nu știu cînd mă voi întoarce acasă, deocamdată trimit o petiție la Comitet să-mi lungească concediul pînă în Martie. Ar fi păcat că ajuns odată aici, deodată să întorc oștea spre Habermann. Să vedem ce zic domnii.

¹⁾ Adeacă Consiliul județean.

²⁾ Este adevărat că, după căderea guvernului Marghiloman, în Noemvrie 1918, noul ministru al Instrucției publice, regretatul P. Poni, s'a simțit îndemnat să mă reabiliteze, în primele 48 de ore după ocuparea portofoliului său, în postul dela Focșani, cu toate drepturile cari îmi fuseseră luate la 1 Aprilie.

³⁾ Corespondența dintre anii 1919-1937 nu este destinată, deocamdată, publicității. — S'a păstrat ortografia și interpunctia autorului scrisorilor.

⁴⁾ Cartea s'a tipărit la Arad, sub titlul: *Insemnările unui trecător* (1911).

Nu trebuie să-ți mai spun că mă bucură orice veste de acasă și mai cu seamă rindurile unui om care mai are câte ceva de spus, de-aceia, dacă îmi vei trimite o scrisoare, am să-ți fiu mulțumitor.

Cu dragoste prietenească
al tău

Rue de l'Université, 195,
M-me Bedeau.

Octavian Goga.

Dsale Domnului Dr. Onisifor Ghibu, inspector școlar
Hongrie Nagyszeben, Strada Șaguna Nr. 8.

II.

KORRESPONDENZ-KARTE
CARTOLINA DI CORRISPONDENZA

Riva, (20 X. 1911)

Dragă Ghibule,

E atît de frumos lacul
Garda — încît oamenii tare
fericiți toți ar trebui să
vie aici. Peste două săptămâni
tu vei fi între ei. —
Gîndește-te...

Goga.

Dlul Dr. Onisifor Ghibu,
profesor

Ungaria, Nagyszeben
Seminarul Andreian
Fleischergasse

Un apostil semnat de C. Bucșan:

Cel din urmă salut prietenesc înainte de a te face bărbatul soției tale.
C. Bucșan.

III.

Venezia, 11/V. 1913.

Dragilor fini, Astăzi plecăm din Veneția după o săptămînă de rătăcirii prin biserici, prin muzee și canale... Diseară suntem la Milano, unde stăm puțin și apoi prin Elveția spre Babilon... În pribegie mă gîndesc de multe ori la voi și doresc să vă revăd — cînd o fi și asta — așa de mulțumiți ca la plecarea... Din drum vă mai trimit eu câte o vorbă...

Cu dragoste,
Nașul

Domnului Dr. Onisifor Ghibu, inspector școlar
Ungheria Nagyszeben, Șagunagasse 8

IV.

Geneva, 16/V. 1913.

Din țara lui Jean
Jacques — dragă finule —
sănătate...

Goga

Scrie-mi, te rog, la Paris
— unde plec peste două zile:
Rue de l'Université 195.

Domnului Dr. Onisifor
Ghibu, inspector școlar

Hongrie Nagyszeben
Șagunagasse 8

V.

Paris, 5 Iunie 1913.

Dragă finule,

Lasă-mă să-ți mulțumesc de delicata atenție cu care m'ai împărtășit — de acolo dela trei mii de kilometri — din fundul pămîntului — din părăginitul meu Crăciunel... Cu firul de ismă crează ce mi-ai trimis, a venit în mijlocul furnicarului enorm, o lume întreagă... Mi a răscolit visuri uitate, cîntece de demult, amurguri cîmpenești... Un vîrtej mare s'a făcut în jurul meu, ca zumzetul depărtat al unei coșnițe

de albine — glasuri, imagini, culori... m'au furat cu armonia lor aproape uitată. — Îți mulțumesc...

Imi pare bine că l-ai văzut și pe moșu, săracu... bătrîn acum... Nu l-am văzut de cinci ani... Am să-i scriu o scrisoare, și copilei cu epistolia am să-i trimit o năframă dela galeria Beaumarchais... Săraccii oameni... Cît de departe am căzut eu de ei — de pămîntul lor — de credința lor... Și cu toate acestea — cine știe — poate acolo în căsuța cea coborîtă — e mai multă înțelepciune — mai mult senin în fața vieții și-a morții...

Cum vezi, mă fură gîndurile... Să le curmăm, mai bine. Îți mulțumesc. — Să trăiești.

Cetesc în Telegraful — care mi se trimite aici — că, în sfârșit, te-a întărit în post. Era vremea. Acum îți poți pune în lucrare planurile de care eu m'am bucurat întotdeauna, fiindcă le-am considerat ca singura notă de înțelegere și onestitate occidentală — acolo în somnolența căldică a consistorului nostru...

Din gazețele cari mi-au venit am citit rapoartele Sino-dului. Lucruri mari, firește, n'au prea fost. Nu prea aveam un motiv serios să rămii acolo Singurul lucru e propunerea Mitropolitului, care din toate punctele de vedere (constituțional, economic, pedagogic etc.) mi se pare un adevărat scandal. Hotărîrea ce s'a adus cu fărâmișarea fondului, mi se pare o mare prostie. Ciudați oamenii aștia, cari din probleme de mare interes public fac capriciile unor neputințe senile și ciudată adunare care aplaudă soluții de astea... M'a făcut să zîmbesc și propunerea lui I. L... cu mutarea pedagogilor la Săliște. Acest patriotism local excesiv nu ți se pare că merge oarecum în contul orizonturilor mai vaste, pe care noi ne-am obișnuit să le apreciem la protoiereul nostru amic?

Despre mine ce vești să-ți spun? Bat treptele muzeelor de cînd m'am așezat aici, merg zi de zi la Școala Berlizz unde iau ore de franțuzește și cînd stau în odăița asta nespuse de mică — mă mai încure cu condeii... Singur așa, ce să faci? N'am altă tovărășie decît a lui Bernhaut — Corbul — un serviabil ovrei simpatic. Tocmai acum am terminat piesa mea „Domnul notar”, pe care o trimit lui Davila pentru stagiunea de toamnă — cam peste două săptămîni, după ce-i fac ultimele retușări...

Voi ce mai faceți pe acolo? Scrie-mi cînd ai vreme... Fina, micul Pestalozzi? Mi-a scris mama că într-o zi a fost în vizită la Ileana lui Bucșan. Foarte bine! Incurcați-i! că fata are zestre... frumușică — dela unchiu — mă rog...

Să trăiești! Spune-i sărutări de mîini finulei. — Complimente dela Toni, al tău cu drag

Goga

Dsale Domnului Dr. Onisifor Ghibu, revizor școlar
Hongrie Nagyszeben, Șagunagasse 8.

VI.

Dieppe, 16 Iunie (1913).

Dragă finule,
Mulțumiri pentru cartea
trimisă „președintelui”.

Sînt de două zile aici
pribeag pe coastele Norman-
diei și neputînd asculta Ca-
valleria voastră — ascult
cum cîntă marea.

Servus.

Goga.

Domnului Dr. Onisifor
Ghibu, revizor școlar

Hongrie Nagyszeben,
Șagunagasse 8.

VII

TARJETA POSTALA — ESPANA

San Sebastian, 15 August
(1913).

Vă îmbrățișează nașul
de departe, din țara lui
Columb.

Goga.

Monsieur Dr. Onisifor
Ghibu, inspector școlar
Hongrie. Nagyszeben,
Șagunagasse 8

VIII.

St. Saint-Jean de Luz, 30 Aug. 1913.

Dragă finule,

Mai bine de trei săptămîni de cînd rătăcesc prin Pirenei
— prin țara Bascilor, cari așa noduroși și indesați, aduc cu
mărginenii noștri... Lume ciudată, interesantă pe-aici. M'a
apucat dorul s'o iau mai la vale și peste câteva zile plec la
Madrid...

Vă mai scriu.

Cu dragoste al vostru
Naș.

Monsieur Dr. Onisifor Ghibu, inspector școlar
Hongrie. Nagyszeben, Strada Șaguna 8.

IX.

Tanger, 18 Sept 1913
De pe pămîntul Africei
cu dragoste
Goga.

Monsieur Dr. Onisifor
Ghibu, inspector școlar
Hongrie. Nagyszeben.
Șagunagasse 6.

X.

Paris, 8 Oct. 1913

Dragă finule,

Am primit scrisorile voastre împreună cu chipul foarte
drăguț al mititelului — și mă bucur că nu ne-ați uitat...
Am fost așa de departe și de părăsiți vreo două luni de zile
— că mi se părea că slăbesc tot mai mult firele ce mă leagă
de petecul nostru de pămînt care se pierdea în umbră...
Acum însă, reintors iar pe malul Senei, am impresia că sînt
mai acasă și că deslușesc mai bine gîndurile voastre...

Am făcut un drum plin de noutăți... M'am ales din
călătoria prin Spania cu multe senzații necunoscute: un pămînt
frumos și trist, plin încă de urmele trecutului... Am
văzut atîtea că ieram chiar ispitit un moment să scriu ceva...
A intervenit însă vestea grozavă cu moartea lui Vlaicu,
de care am citit în momentul cînd am descins din vapor la Al-
gesiras, venind din Tanger... Cit de mult m'a sguđuit tra-
gedia bietului Vlaicu — îți poți închipui... Știi cât de aproape
îmi era sufletește... Moartea asta — după prăbușirea ne-
așteptată a lui Iosif și Chendi — mi-a întunecat toate gîndurile
și mi-a sdrobotit o mulțime de proiecte... Spui că iese cîte
cineva care așteaptă rîndurile mele... Am scris ceva, am
trimis la „Luceafăr”, și-am căutat cît am putut să recon-
struiesc figura simpatcă a prietenului nostru — așa cum a
fost el... Mi-au făcut rău gazetele noastre cu vorbele lor
umflate și goale... Cum nu știm noi nici rîde, nici plînge...
totdeauna dăm greș... Va apare probabil zilele acestea...

Mă întrebi cît mai stau... Cred că peste vreo lună mă
întorc... Trebuie pentru piesă, ca s'o dau la teatru și să
îngrijesc de montare... Am să fac însă tot posibilul să mă
întorc iară la iarnă... Am început să intru puțin în tainele
limbei franceze și-ar fi păcat tocmai acum să întrerup...

Cît privește colaborarea mea la cărțile de cetire de cari
era vorba între noi — eu bucuros stau într'ajutor... Am să
scriu cîteva bucăți în proză sau în versuri — după cum mi

se va indica — și, întors acasă, am să citesc împreună cu
tine materialul destinat pentru publicare... Imi dau seama
de însemnătatea lucrării ăsteia și mi-ar părea rău, dacă n'ar
ajunge pe mîna unor oameni pricepuți. Ideia cu Murnu e bună
și cred că vei avea mai mare noroc decît mine — cu coperta
adevărat stupidă dela volum...¹⁾ În ziua în care am primit
cartea asta am avut o clipă de amărăciune, ca de puține ori
în viață. Pe lingă că-i proastă — mă mai gîndesc și ce sen-
timente ciudate are să trezească în capul bieților oameni dela
noi figura cea stranie pusă în fața Notre-Damului. Noroc,
că în zilele de astăzi lumea dela noi pare a avea alte lucruri
mai bune de făcut, decît să cetească versuri care nici nu au
măcar meritul de a vorbi de Vlad Țepeș sau de înfrîngerea
Bulgarilor...

Zilele acestea am să caut cărțile de cari îmi spui și o
să ți le trimit. Dacă te duci la București scrie-mi de pe-acolo
ce mai este... S'ar părea că și la noi și dincolo e oare-
care înviore pe urma evenimentelor recente. Eu deslușesc
pe ici pe colo accente mai nouă, mai îndrăznește... Ce păcat
că alături de cîteva note simpatice, trebuie să vezi și burzu-
lurile mediocrității... Mă gîndesc la nenorocitul ăla de V.
N..., care îmi face rău cu tiradele din sāraca Gazetă...
Cum nu vā gāsiți careva sāl trageți de urechi? Nu-i nimic
mai primejdios într'o societate nepricepută ca a noastră, decît
să se dea drumul neisprăviților... Oamenii ăștia înarmați
cu platoșa ignoranței o iau înainte cu fruntea ridicată și
strigă de răsună hotarul.

Din nenorocire nici la Românul nu-i mai bine... Nu
mai conținuu însă cu mizeriile pe cari le vezi tu mai bine,
decît mine...

Spune te rog finii salutările noastre prietenești.

Sărutări micului și fie îmbrățișări dela al tău

cu dragoste:

Goga

XI.

Sibiu, Mai 1913

Dragă finule,

Sunt la masă la „Împăratul Romanilor” cu cîteva prieteni.
Vino, te rog, dacă poți pentru o jumătate de oră. Nu ne-am
văzut de mult și am vrea să mai schimbăm două vorbe.

Complimente finuței și sărutări mititelului. Cu drag:
Goga.

XII.

CRNA GORA

DOPISNA KARTA — CARTE POSTALE

Cetinje, 13 April (1914)

Din cuibul de vulturi
al lui Nichita

cu drag

Goga.

(Semnat și Schiopul.)

Dsale Dlui Dr. Onisifor
Ghibu, inspector școlar

Ungaria. Nagyszeben
Șagunagasse 8.

XIII.

Durazzo, 22 April 1914.

De două zile pribegim
pe pămîntul lui Skanderbeg.
— Foarte mult romantism
și foarte puțin confort.

Cu drag

Goga.

(Semnat și Schiopul Pașa.)

Dsale Domnului
Dr. Onisifor Ghibu

Ungheria. Nagyszeben
Strada Șaguna 6.

¹⁾ E vorba de volumul de poezii *In umbra zidurilor*,
cu o copertă de A. Murnu. (O. G.)

Chişinău, 30 Martie 1917.

Dragă Ghibu,

Te-am așteptat pînă la 9. Acum plec la gară. Îți las, prin Claudia, articolul prim pentru numărul de Paști al Cuvintului moldovenesc, așa cum ne-am înțeles. Cred că și în ce privește programul politic și cel cultural, pe cari ți le-am dat ieri, vei proceda așa cum am vorbit. Mai multe, la înapoiere, când mă voi opri la voi. Cu drag

Goga.

Două anexe la scrisoarea de mai sus:

a) Programul

Partidul național moldovenesc rămînînd credincios unității de stat în care găsește o garanție pentru propria conservare a neamului, își exprimă alipirea lui neclintită la principiile mișcării democratice care a făcut să triumfe noul regim de orînduire politică internă a Rusiei.

Partidul național moldovenesc dîndu-și seama că așezarea definitivă a noului regim constituțional se poate asigura numai prin desăvîrșita biruință a Rusiei pe cîmpul de luptă, cere continuarea războiului, a cărui izbîndă este menită să introneze pe întregul continent o democratizare a vieții politice.

Partidul național moldovenesc, constituit în temeiul principiului de naționalitate care călăuzește guvernul provizoriu actual, cere pe seama poporului moldovenesc din Basarabia, drept consecințe firești ale acestui principiu, următoarele:

1. Participarea la viața constituțională a tuturor cetățenilor prin introducerea sistemului electoral pe baza votului universal, egal și secret.

2. Libertatea de presă și dreptul de întrunire.

3. Orînduirea chestiunii agrare pentru asigurarea dezvoltării economice a păturii țărănești și realizarea sistemului de dare progresivă.

4. Autonomia bisericească națională a Moldovenilor prin înființarea de eparhii administrate separat și păstrînd legăturile de ordin canonic cu Biserica ortodoxă din Rusia.

5. Realizarea principiului de naționalitate în învățămîntul primar, secundar și universitar din Basarabia prin introducerea limbei moldovenești.

6. Limba moldovenească în biserică, administrație și justiție în proporția majorității numerice a moldovenilor.

b) Înființarea unei Societăți pentru cultura și literatura poporului moldovenesc din Basarabia

PROGRAM:

Membrii: onorari, activi și ajutători. (Baza: cotizația). Împărțirea pe secții după districte.

Scopul: Îndrumarea vieții culturale în sensul unității sufletești cu cultura națională românească — prin tipărire de cărți, reviste și broșuri populare. Conferințe, întruniri, reprezentații teatrale, expoziții.

Sprijinirea economiei naționale prin industrie națională, prin înființarea de bănci populare și cooperative.

Burse pentru complectarea studiilor la universitățile din străinătate.

1. Coordonarea acțiunii din Basarabia cu interesele superioare ale idealului național românesc integral

2. Contactul cu Iași. Plecarea lui Ghibu cu Alexandri.

3. Contactul cu mișcarea revoluționară rusească și guvernul provizoriu.

4. Desvoltarea gazetei Cuvint Moldovenesc și introducerea treptată a alfabetului latin.

5. Aducerea la Chişinău a cel puțin doi Români din Regat și doi din Transilvania pentru întărirea mișcării.

6. Cîştigarea arhimandritului (Gurie) pentru cauză.

7. Înființarea unei tipografii.

8. Trimiterea gratuită pe zonă a gazetei și reducerea abonamentului.

9. Solicitarea la Iași pentru aducere de cărți și broșuri.

XV.

(Iași, Iunie 1917.)

Dragă Ghibule,

Chestiunea tipografiei e aranjată. Tipografia se găsește aici. Trebuie deci să vie cineva din partea voastră s'o „cum-pere”. Omul care va veni aici să treacă pe la redacția României, Str. Lăpușneanu 33, — unde să întrebe de Sado-veanu sau de mine. — Imi pare bine că în sfîrșit s'a limpezit lucrul cu tipografia. Tot ce-aș dori ca și acolo la Chişinău să limpeziți și voi cu bună înțelegere trebile interne ale partidului.

Despre cele de-aici te va informa Bucșan.

Al vostru

Goga.

Dsale Domnului Onisifor Ghibu

Cuvint Moldovenesc.

(Chişinău).

XVI.

(Iași) Luni (15 Iulie 1917).

Dragă Ghibule,

Situația militară dela noi holărește Guvernul să ia măsuri de evacuare.

Iată deci ce e de făcut ca să vă puneți la adăpost. E o mare lipsă de trenuri și deci altfel deplasarea va fi foarte dificilă. Eu m'am gândit însă să fac tot posibilul ca să asigur plecarea voastră.

Mîine, Marți, pleacă de aici primul tren care duce băncile. (Este vorba ca poimîine să plece al doilea, cu parlamentarii — dar asta nu e sigur.) Eu mă gîndesc ca voi să plecați cu acest tren. Este vorba de familia ta, de copiii Claudiei împreună cu Marioara și Mia — și de Dna Sculy cu fetița. Tu mai poți rămînea acolo cîteva zile ca să-ți aranjezi ultimele afaceri, rămînînd ca apoi să te urci într'un tren românesc.

Trenul cu Banca Națională, care pleacă de aici mîine seară (va să zică Marți), merge direct la Moscova. Cred că e bine să-i trimitem deocamdată acolo pe ai noștri. Cu acest tren va pleca de aici Claudia și D-na Rășcanu, cari nu s'au putut întoarce pîn'acum fiind închisă granița.

Iată deci ce trebuie să faci:

Treci pe la casa Claudiei și pe la Dna Sculy, spune-le să pregătească imediat bagajele — sacrificînd lucrurile inutile — și după ce-ai pregătit totul, instalează-vă în gară mîine seară Marți (pe la ora 11), unde să așteptați trenul în care să vă urcați și voi.

Bocu m'a vestit că ți-a trimis printr'o bancă din Odesa banii de cari era vorba, dacă nu ți-au sosit întrebă, te rog, pe la băncile din Chişinău.

Toate celelalte ți le va spune Buzdugan care în acest moment vine la mine și-mi spune că pleacă la Chişinău.

Al vostru

Goga.

Dlui Onisifor Ghibu

Redacția Cuvint Moldovenesc

Kişineu.

XVII.
TELEGRAMA

Onisifor Ghibu,
Gazeta Ardealul,
Kischineff, Alexandrowsky Passage

Odesa — 273765 - 36 - 18 19/43.
18. XII 1917.

*Prière répondre immédiatement adresse Mancas Avcinikoff
pereuloc 6, kvartira 11, si vous arrivez Odessa restera ici
encore cinq jours stop. Votre arrivée absolument nécessaire.
Espère vous me comprendrez*

T a v i.

XVIII.

Odesa, Marți (19. XII 1917).

Dragă Ghibule,

*Am așteptat pînă astăzi zadarnic venirea voastră la Odesa
după cum ne era vorba. N'ați venit. Profit de ocazie că pleacă
vaporul românesc Durostor la Cherson miine și se întoarce
Vineri seara. Voi reveni cu el. Rămîn aci pînă Luni seara
sau Marți, cînd voi pleca la Kiew.*

*Și acum ascultă cuvîntul meu: Țin foarte mult să vii
aici cu Pelivan și Tanțu și alt om de încredere. Am mai
primit dela Iași — dela omul în numele cui v'am vorbit —
îndrumarea că t o t u l se poate face, — să-i prezint planul
cum ne-am înțeles. Vă conjur deci, nu pierdeți ocazia asta,
nu vă lăsați reținuți de neînsemnate chestiuni locale, — ca
să lăsați să treacă o situație pe care n'o veți mai avea niciodată.*

*Fac apel deci la înțelegerea ta și te rog cu cea mai
mare insistență, veniți negreșit!*

*Adresa mea este aici la d-l Nicolae Mancaș, la care
stau — în Avcinicoff Periuloc 6, et. II, — lingă str. Jukofskaja.*

*Mi-am făcut datoria să vă avizez — restul e în minile
voastre.*

Cu drag
G.

XIX.

(Odesa) Miercuri (3 Ianuarie 1918).

Dragă Ghibule,

*Îți trimit copia Procesului verbal al constituirii noastre
dela Odesa. Iată ce trebuie să faci: Un Proces verbal identic
luați voi cei dela Chișinău — copiat exact ca și cel de față.*

*Să iscăliți toți Ardelenii și Bucovinenii din Chișinău, cît mai
mulți atît mai bine. Lucrul acesta trebuie făcut imediat,
dar absolut imediat. Fina îți aduce aceste rînduri miine
seară, tu poimîine dimineață să aranjezi lucrul. Poimîine
(Vineri) — sau eventual Simbătă pleacă de aici la Iași Bocu
și Lăpedatu, — să vii deci cu actul făcut în regulă la amin-
două aceste trenuri ca să predai actul, de care e nevoie, ca
să fie prezentat guvernului. Sper că vei îndeplini prompt afa-
cerea asta și prietenii noștri din Chișinău îți vor da tot concursul.*

Cu drag
G o g a.

XX.

TELEGRAMA

Domnului Ghibu

Redacția ziarului Ardealul. Alexandrovskij pasaj, Kisinev.

Odesa 3/861 33 6/1 11 5
6. I. 1918.

*Rog interesează-te și răspunde imediat pe adresa Mancaș
ce s'a făcut Colonelul Trailescu reținut Joi împreună cu alți
Români în gară aci.*

G o g a.

XXI.¹⁾

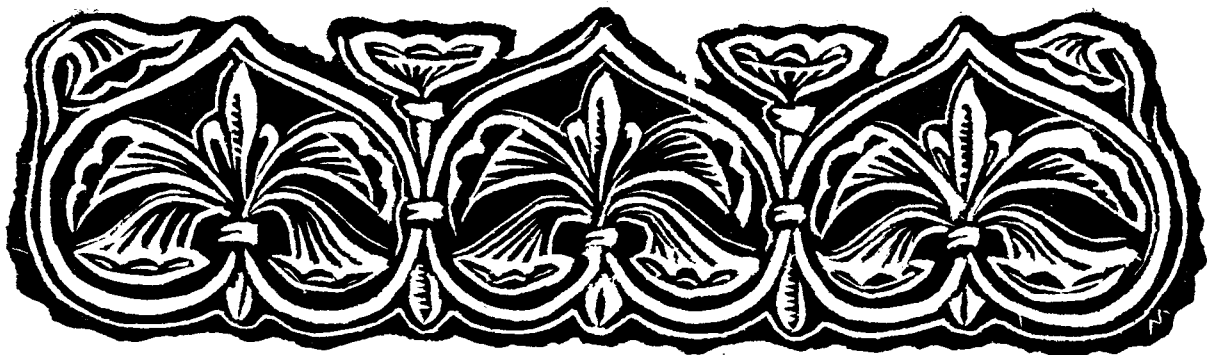
(Chișinău, 2 Aprilie 1918.

(Domnule ministru.)

*Socotindu-mă mai folositor în munca mea la ziarul Ro-
mânia Nouă — al cărui titlu indică și un program — decît
la catedra dela Focșani, și dorind să continuu înainte o operă
culturală ce-am început într'o vreme cînd alții erau cu totul
străini de ori-ce activitate pentru Basarabia, unită astăzi —
Vă comunic cu respect că nu pot îndeplini ordinul de revenire
la catedră. Voi urma deci înaintea modesta mea luminare cul-
turală în Basarabia care are multă lipsă de elemente pon-
derate și fără patimă și voi suporta în schimb izgonirea din
învățămint, rămînînd ca la timpul său opinia publică a țării
desrobite să aprecieze deopotrivă rezultatele muncii mele și
oportunitatea ordinului Domniei Voastre.*

*Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea senti-
mentelor mele de desăvîrșită dreptate ce voiu păstra totdeauna
pentru problema cauzei noastre naționale.*

¹⁾ Ciorna scrisorii redactate, în numele meu, de Oct.
Goga și înmănată apoi, de mine, ministrului Instrucțiunii
publice al României, din primăvara anului 1918. (O. G.)

CRONICI

Revista „Studii Literare“¹⁾

Multe din încercările de sinteză — atâtea câte avem în domeniul istoriei noastre culturale — privind figuri reprezentative sau configurația spirituală a epocilor, sunt susceptibile de a fi supuse revizuirilor: fructe timpurii, le lipsește acea îndelungă operație pregătitoare de adunare a materialului de sprijin. Cel de al doilea păcat ce bântuie aceste lucrări — denunțat de d-l Popovici în primul volum al revistei — este aceea aplecare către un comod subiectivism ce se ascunde sub denumirea de impresionism.

Activitatea dela Seminarul de Istoria literaturii române moderne din Cluj-Sibiu, consemnată în volumul de față, e străină și de nerăbdarea unora și de subiectivismul celorlalți, căci la această instituție ardeleană de înaltă cultură străjuesc rigurile unui sever climat științific.

În căutarea izvoarelor din care descind unele opere românești, trei articole sunt consacrate lui Alecsandri. Primul, semnat de d-l prof. Popovici, e *La double échelle a lui Planard și Scara mâței a lui Alecsandri*. *Scara mâței*, în privința intrigii, e tributară originalului francez „până în detalii de minimă importanță”. Aceleași procedee de transpunere în atmosferă românească — identificate în alte împrejurări de Ch. Drouhet în cunoscutul său studiu asupra izvoarelor franceze ale teatrului lui Alecsandri — sunt surprinse și aici de d-l Popovici. Transpunerea de față e însă uneori deficientă; șarja filologică (Alecsandri pune în gura unei țărance cuvinte franțuzești), unele situații luate tale-qualle din original dar nemotivate în mediul românesc, duc la încheierea că Alecsandri „n'a izbutit... să detașeze pe de-a'ntregul *Scara mâței* de *La double échelle*”.

Cel de al doilea, *Buchetiera lui Alecsandri și Buchetiera lui Paul de Kock și Valory*, aparține tot d-lui Popovici. *Buchetiera dela Florența* a izvorit din impresiile ce le-a stârnit în sufletul poetului contactul cu Italia, „dintr'un incident galant” al amicului său Negri, iar ca izvoare livrești d-l Popovici indică tot repertoriul francez de mare circulație în teatrele de bulevard ale epocii și anume drama-vodevil *La bouquetière des Champs Elysées* de Paul de Kock și Valory. Filația nu se mai poate însă urmări pe liniile de detaliu, ci e vorba numai „de un anume aer comun și de unele corespondențe izolate”. Paralelismul afectează numai liniile mari ale acțiunii, precum și situația persona-

giilor. Încheierea d-lui Popovici e următoarea: „Elementul generator al Buchetierei rămâne contactul poetului cu Italia; Paul de Kock și Valory i-au indicat numai linia epică pe care avea să se desfășoare acțiunea nuvelei”.

Cea de a treia contribuție la cunoașterea izvoarelor operei lui Alecsandri e *Modelul francez al comediei Cinovnicul și modista* de d-l l. Horia Rădulescu. Comedia scriitorului român este o fidelă imitație după *L'apprenti ou l'art de faire une maîtresse*, vodevil într'un act de Cogniard și Adolphe. Dar d-l Rădulescu ambiționează la mai mult, decât la identificarea acestei filiațiuni: intrucât tehnica imitației și localizărilor la Alecsandri variază ca „procedee și posibilități de realizare sau intenții artistice”, se impune — spune d-sa — adoptarea punctului de vedere cronologic în studiul comediilor în care Alecsandri e tributary repertoriului francez. Confruntarea de față (*Cinovnicul...* și *L'apprenti*) vrea să illustreze faza inițială a felului cum a lucrat dramaturgul nostru. Punctul de vedere introdus de d-l Rădulescu e interesant, păcat însă că nu și-l ilustrează cu exemple și comparațiile respective. Ba mai mult, d-sa stăruiește tot asupra procedeelelor de transpunere într'o atmosferă românească, asupra comicului de limbaj, satirei sociale, lucruri care pe Alecsandri — cum mărturisește însuși d-l Rădulescu — „l-au atras totdeauna”. Ca o notă specifică acestei faze, d-sa indică numai filiația dintr'un singur izvor francez.

În *Gr. Pleșoianu și La Harpe*, d-l Popovici reia preocupări mai vechi (prezente în lucrarea d-sale asupra lui Heliade) despre ideologia literară ce a stăpânit la noi până la Dacia Literară. Articolul completează pe cercetătorii anteriori ai operei profesorului craiovean (Bogdan-Duică, Iorga, Bănescu) care neglijaseră preocupările de literatură ale lui Pleșoianu. Acesta desbătuse probleme literare în introducerea la tălmăcirea lui Telemah de Fénelon, traducere făcută de el în 1831 și tipărită la Buda. Introducerea, un adevărat tratat despre poezia epică, prezintă idei comune cu *Gramatica poeziei* lui Heliade (tot din 1831) pe care o completează și adâncește, dar „pune în circulație și unele idei diferite”. Punctul de mănecare e tot clasicismul francez; iar „idealul cosmopolit și umanitarist”, „entuziasmul raționalizat” duc spre „Luminile” franceze. „Introducerea... depășește pe scriitorul român” și este „o simplă traducere

1) Vol. II. Director D. Popovici. Sibiu, 1943. 250 pagini.

a dezvoltatului studiu pe care La Harpe îl închinase lui Télémaque", ceea ce d-l Popovici învederează punând pe două coloane titlurile diviziunilor celor două lucrări și câte-va extrase din acestea.

Despre două antologii de pe la jumătatea secolului trecut, care cuprind *Cele dintâi traduceri englezești din literatura românească*, scrie d-l prof. P. Grimm: prima din 1854, *Doine*, alcătuită de E. C. Grenville, cealaltă din 1856, *Rouman Anthology* de Stanley (de care pomenea și T. Maiorescu în Răspunsul la Discursul de recepție al lui D. Zamfirescu). Antologiile sunt precedate de introduceri ce dau referințe de ordin istoric, geografic, cultural asupra țării noastre. În prima preponderază literatura populară (18 balade din colecția Alecsandri, față de 12 traduceri din Bolintineanu). Cealaltă e închinată mai mult poeziei culte, din 62 poezii numai patru fiind balade populare. Cuprinde poezii din: Alecsandri, Bolintineanu, G. Crețianu, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu, Eliade. În traducere dă numai 17. Se fac și unele apropiieri între baladele române și engleze pe baza motivelor comune. D. Grimm reproduce și textul *Mioriței* în cele două traduceri (Murray și Stanley); de asemenea reproduce pasajii din revistele timpului (*Saturday Review* și *Athenaeum*) care semnalau elogios apariția traducerilor din literatura română într-o limbă occidentală.

Un capitol din literatura ardeleană de popularizare dela începutul secolului trecut ne înfățișază d-l N. Lascu în studiul său asupra lui *Vasile Aron și Ovidiu*. Poetul latin a fost pentru V. Aron o preocupare îndelungată, dela traduceri din *Metamorfoze*, *Aeneis*, la adaptările și localizările din *Ptram și Tisbe* și *Echo și Narcis* (tipărite la Sibiu în 1807) și sfârșind cu oda de închinare adresată poetului Sulmonez. Prin introducerea coloritului creștin și tendința lor didactică moralizatoare, prin aplecarea lor spre orizontul sufletesc al maselor populare, prelucrările lui V. Aron au cunoscut o largă circulație în Ardeal. Prelucrând din izvorul latin (deci nu s'a influențat de lucrări similare maghiare), punând în circulație teme clasice de mare răspândire în toate literaturile, „Aron ar trebui să aibă, în fresca literaturii noastre, în loc mai aproape de Budai-Deleanu decât de Barac”.

Primele manifestări de teorie literară în cultura română, studiul d-lui Popovici, înfățișază interesul pentru problemele literare înainte de secolul al XIX, când asemenea preocupări intră într-o fază nouă cu *Rimario Moldavo* al lui Asachi și *comentariul* Țiganiadei. Aceste prime manifestări „se limitează la o teorie rudimentară a prosodiei și versificației, văzute și una și alta prin canonul antic”. Sunt urmărite pe firul timpului *Cuvântul către cititor* al lui Dosofteiu (prefața la *Psaltirea* din 1673), *Predoslovia* la *Vieșă lumii* a lui M. Costin, apoi cercetarea poposește mai îndelung lângă opera lui Cantemir, „una dintre cele mai puternice conștiințe artistice din întreaga literatură română”. Pentru Cantemir poezia se întemeiază pe ficțiune, dar nu e numai „băsnuitoare”, ci și profetică. În fixarea termenilor tehnici, Cantemir adoptă neologismul; unii termeni, cu mici schimbări, au rămas până astăzi. *Gramatica* din 1757 a lui Dimitrie Eustatievici cuprinde în partea a doua preocupări de prosodie și versificație (fapt nerevelat până la studiul de față). Poetica lui Eustatievici e tributară lucrărilor similare grecești.

Alte încercări de poetică, de asemenea atașate Gramaticilor, sunt lucrarea manuscrisă a ieromonahului Macarie

(1786) și cunoscutele *Observări sau băgări de seamă* (1787) de Ienăchiță Văcărescu, cea din urmă însemnând „un pas hotărâtor în teoria versificației românești”. Ambele derivă din *Gramatica* scriitorului grec Antonie Catiforo (publicată la Veneția, în 1734).

Despre filonul popular al literaturii ardeleni scrie d-l I. Breazu o interesantă schiță de sinteză: *Temeiurile populare ale literaturii ardeleni*. În evoluția literaturii ardeleni, ce se desfășoară întreagă în această matcă poporană, d-aa distinge două mari epoci, fiecare din ele incluzând câte trei generații de scriitori.

În prima epocă, cea latinistă, stăpânită de obsesia latinizării, manifestările geniului popular, întâmpinate la început chiar cu adversitate, trebuie să parcurgă un drum ocolit pentru a se putea revărsa fertile pe ogorul literaturii culte: folklorul interesează pentru urmele romane ce le conține, sau interesul cade pe latura de psihologie etnică (A. Marienescu, Silași). În această epocă se făurește „imaginea de român eroic și luptător”, iar patrimoniul popular preferat este balada și basmul.

Cu revărsarea Junimismului în Ardeal, începe a doua epocă, aceea a „realismului popular” (termenul ni se pare inadecvat pentru Coșbuc și, în mare parte, pentru Slavici). În prima fază stăpânește idealul „de popor eroic, idilic, sănătos”. Literatura e insufletită de un optimism viril și modelată de o tendință educativă, moștenită — de altfel — dela latiniști, iar eroii coboară din eposul popular (reprezentanții acestei faze: Coșbuc, Slavici). A doua fază e mai realistă, făcându-și loc în literatură „poporul real cu dramele... cu lupta lui aprigă pentru existență”. Nici aci nu lipsește tendința educativă, idealizatoare, iar cu Goga poezia devine luptătoare (Slavici, Agârbiceanu, Goga). L. Rebreanu — spune d-l Breazu — nu inaugurează o nouă perspectivă în scrisul ardelean, ci reprezintă doar un punct terminal al unei literaturi orientate spre realitățile populare, deci aparține și el fazei a doua, ceea ce din perspectiva din care privește d-l Breazu, s'ar putea susține. Dar contemplând opera marelui romancier dintr'un punct de vedere mai intrinsec artei, socotim că scrisul lui Rebreanu, emancipat de tendințe extra-estetice, însemnează în toată epica românească, un început de ev. literar.

O nouă perspectivă deschide *Lucian Blaga*. Orientat spre mit, eres, scrisul său coboară spre planul de adâncime al unei *măști stilistice* naționale și creația geniului popular capătă nimbul unei transfigurări metafizice.

La rubrica *Note și documente* mai aflăm următoarele: *În jurul clasicismului* (M. Pippidi); *Un precursor al Aca-demiei Române* (D. Popovici); *T. Cipariu și Italia; Contribuțiuni la biografia lui Ion Codru Drăgușanu* (Ion Breazu); *Un prospect al dicționarului lui Vaillant* (V. Pescariu).

Cărți recenzează: *H. Jacquier, D. Popovici, V. Pescariu*. La recenzia d-rei V. Pescariu, de altfel făcută cu pătrundere și învrăstată pe alocurea cu nuanțe de subțire ironie, am avea de făcut o întâmpinare: „separarea netă” de care se vorbește în lucrarea recenzată la pag. 7, privește concepția maioreșciană despre *autonomia artei*, căci pentru Heliade, în faza sa romantică, (precum și pentru Dacia Literară și mai ales Gherea), arta are și o valoare extrinsecă socială și morală (vezi pag. 8—16). Dincolo de acest punct de vedere *esențial*, asemănările pot abunda, ... oferind larg teren de investigație pentru istoricii literari.

LICU POP

Ion Șugariu : „Țara de foc”

Recentul volum de versuri al lui Ion Șugariu are o fizionomie proprie. Poetul s'a lămurit pe deplin cu dumnezeieștile miragii ale artei, iar cucerirea pe care a făcut-o din punct de vedere estetic este nouă și interesantă. Căutarea frumosului de către poet devine acum sigură, elanurile iau formă precisă și puternică. Ion Șugariu ne oferă cu această ocazie o poezie expresivă, saturată, excluzându-se orice umplutură, precum și o orânduire virtuoasă a viziunilor, fără ca să se facă abuz de jocul imagistic, care este prea la modă în zilele noastre.

„Țara de foc” este un poem alegoric. Ion Șugariu reabilitează de data aceasta un anumit procedeu poetic, părăsit într-o cârta de robotarii mai tineri ai stihului.

„Țara de foc” nu ar fi decât ultimul ideal, ultimul miragiu dumnezeesc pe care oricare creator veritabil trebuie să-l cucerească. Dar drumul care duce la porțile lui este greu de străbătut. În învălmășeala haotică a lumii, numai lor — talentului mare și geniului — le este dat să vadă și să ajungă în împărăția de nemurire, care este „Țara de foc”. În sfârșit alesului din lume îi este dat să aducă și celorlalți bunăvestirea, că taina ascunsă măestrit în „Țara de foc” a fost găsită.

Până la „Țara de foc”, drumul este presărat cu nenumărate curse, furtunile pândesc cu ochi de ură vaporul din basme, care a început să plutească spre ea. În vapor s'au suit mulți inși, dogoriți de farmecul nemuritor al paradisului; în toți fierbe dorința neiertătoare a descoperirii flăcării eterne, dar unul singur este mai aprins decât toți în adâncul făpturii, de taina cea mare. El e o făptură aparte între ceilalți și în poemul de față se ascunde sub numele de „străinul”.

Vaporul din basm plutește de zor. Dar seara palidă i-a prins în larg pe drumetși, ceea ce face să-i cuprindă pe toți un freamăt neliniștitor:

Acum, din înalțuri ușoare,
Flămânzii de cer peregrini,
În suflet ar vrea să coboare
Șoptite, de aur, lumini.

Dar unul din ei, peste umbre,
Amarnic în sine privea.
O, triste viețile umbre...
Și singur, și singur, tăcea.

În fiecare strofă a cincia din fragmentele în care este împărțit poemul se repetă divers și măestrit aluzia la „străinul”, care este ales de destin să ajungă în acest Canaan al ultimului vis.

Furtuna este cruntă în largul apelor, cucerirea eternului este mult prea grea și nu toți sunt capabili de sublimul efort. „Cuprinși de ntunerec și frică”, ei sar nu peste mult timp în involburarea valurilor și sunt atrași tot mai spre fund. Numai călătorul străin rămâne aceeași statuie care sfidează încruntările firii. Pe el nu-l clatină nimic, fiindcă este prea mult ademenit de taina cea mare.

Feciorelnicul Apollo își face însă apariția tocmai când situația este mai grea pentru peregrini, el e singurul salvator ce poate înfrunta „al nopților rege hapsân”. Apariția zeului este cât se poate de virtuos prezentată de poet. Sub semnul bunătații lui Apollo, peregrinii flămânzi de cer se adună iarăși pe puntea vaporului. Alesul cel mare al cerului privește nepăsător peste orice transformare. E în el dem-

nitatea înălțimilor selenare, are ceva din nepăsarea eroilor poeziei lui A. de Vigny.

Decorul călătoriei e schimbător. Drumul spre „Țara de foc” îl iau și alte vapoare, însă nu pot sparge orizontul încrunțat, mateloții lor neavând tăria sufletească necesară.

Doar unul din ei, peste toate,
Amarnic în sine privea.
O, veșnic umana cetate...
Și singur, și singur, tăcea.

— Străine, ce vezi peste ape?
Afară tu singur nu sta,
Ci vino de noi mai aproape —
Străinul nimic nu zicea.

Poetul Ion Șugariu a conturat foarte bine în aceste versuri, care se repetă în poem de mai multe ori, izolarea iluminatului, a creatorului, a geniului, a profetului.

Concepția filosofică transpusă în poem ne amintește într-o oarecare măsură de aspirațiile romantismului, totuși tratarea temei este originală și cu posibilități moderne. Impreciziunea romantică este străină de poemul lui Ion Șugariu.

Vaporul își continuă călătoria. Călătorii de pe el au fost însă prea mult legați de legile pământului și chemarea lui — a lutului — a început să răsună frenetic în plămada lor sufletească. Ei se hotărăsc până la urmă, cu multă strângere de inimă, să se întoarcă spre țările de unde au plecat. Călătoria are dimensiuni prea mari și este prea grea pentru a fi pe măsura configurației sufletului lor.

Atunci:

Cu toții spre fosta lor țară,
Cu frunțile fără cununi,
Pe vasele-acelea plecară,
Flămânzii de ceruri nebuni.

Cu jalea, cu dorul, cu chinul,
Privind peste lume și cer,
El singur rămase, străinul,
Acelorași zări cavalier.

Și astfel pe valuri vaporul
Spre țara din basme plutea,
La proră sta drept călătorul
Și încă, și încă visa.

Priveliștea se schimbă dintr'odată. După o călătorie atât de grea, străinului care până acum a tăcut i-a fășnit din suflet cea mai divină cântare. Visul lui s'a împlinit, iar călătorii cei neputincioși de geaba mai caută să desăvârșească minunea cu steaua apusă.

În apele lor pământene,
Flămânzii de cer călători
Mai cântă zadarnic, alene,
De jale, de doruri, de sori.

Triumful a fost al aceluia care a răbdat demn chinurile care duc la iluminarea supremă. „Străinul” a ajuns biruitor în „Țara de foc”. El acum a trecut definitiv în nemurire. Pământul nu-l mai poate atrage. E în el ceva care nu e de pe tărâmurile noastre:

Străinul, o flăcără mare
În sine aprinsă privea.
O, sfântă din cer arătare...
Și singur, și singur, cânta.

— Străine, ce vezi peste ape?
Afară tu singur nu sta,
Ci vino de noi mai aproape.
— E țara de foc, el zicea.

E imperiul nemuririi, care numai la puțini le este rezervat.

Mi-am adus cu acest prilej aminte de celebra „Noapte de Decembrie” a lui Macedonski. Se pune și acolo o temă asemănătoare și totuși o acoladă nu se poate trage peste aceste două producții de înaltă semnificație și flacără artistică. Emirul din „Noaptea de Decembrie” are un sfârșit negrăit de trist: himera care l-a obsedat îl prăbușește nemiloasă la pământ. Pe când „Străinul” din poema lui Ion Țugariu își

atinge integral scopul urmărit, dând prin aceasta sufletelor noastre o durabilă reconfortare etică. Dar în poezia lui Macedonski, ca și în „Luceafărul” lui Eminescu, deoarece și aici se pune aceeași problemă, e vorba mai mult de un simbol, decât de o alegorie. D-l Caracostea a demonstrat foarte bine într-un studiu întipuirea simbolului, care are loc în „Luceafărul”.

Poemul „Țara de fac” al lui Ion Țugariu constituie o adevărată oază de vrajă poetică. Totul e limpede și grăitor. Conducerea tainică a acțiunii și disciplina plasării viziunilor sunt virtuozități, care constituiesc adevărate pietre nestemate pentru talentul lui Ion Țugariu. Deci încă un succes durabil pentru poezia lui.

ION APOSTOL POPESCU

Cronica plastică

Din când în când e bine să ne amintim și de artiștii mai în vârstă, pe cari nu-i întâlnim la vreo expoziție retrospectivă și nici nu expun într-o sală oarecare. Rămăși în memoria cronicarilor plastici sau a unui diletant binevoitor, ei trec neobservați de mulțime, compătimentându-se singuri, deși nu merită acest lucru.

Unul dintre aceștia este Camil Ressu. Credincios desenului, artistul fuge de culoare spre a realiza integral genul care convine mai bine temperamentului său artistic. Chiar atunci când studiază nuduri, el compune fericit în cadrul desenului. Astfel un *Studiu de portret* din colecția autorului este redat expresiv și cu fine nuanțe de gelozie feminină. Femeia își acoperă sânii cu mâinile, spre a împiedeca astfel evidența lor ispititoare. Este aici un gest în esență feminin, în concordanță cu simțul pudorii din societatea aristocratică. De-o delicateță suavă, care merge până la un anume prag al sensibilității umane, nudurile d-lui C. Ressu merg pe linia marelui artist Ioan Dominic Ingres. Studiul sufletului uman este obiectul esențial al artei lui C. Ressu. Un misticism moderat capabil să prindă esențele și tainele sufletului omenesc. Demn de remarcat este portretul pictorului Șt. Luchian, aparținând colecției Zambaccian și reprodus în cartea *Pagini de artă*. În anul 1925 a figurat la Expoziția de Artă română din Paris. Reproducem mai jos caracterizarea d-lui profesor G. Opreșcu care a înțeles mai bine pe acest artist al liniei: „Ca la toți desenatorii înnașcuți, temele sale favorite, cele cari revin de sute de ori sub creionul sau pensula sa, sunt nudul și portretul. Chiar atunci când împrejurările cer dela dânsul să schițeze un peisaj, acesta va avea vizibil un rol accesoriu, dacă e vorba de-o compoziție, de ceva firav, timid, silit, dacă reprezintă o vedere reală din natură. El, pentru care cea mai neînsemnată, în aparență, trăsătură într-o figură servește ca să individualizeze, reprezintă deci o notă expresivă într-un ton bazat pe stricta observație a naturei, când ține să definească un colț de deal, o biserică pe înălțime, un peisaj de câmpie în dosul unui grup de țărani, le dă mai totdeauna un aer general aproape convențional”.

Expoziția dela „Căminul Artei” trebuie subliniată, prin faptul că ea aduce o reală contribuție la studiul plasticei românești. Este un fel de antologie, având de scop să demonstreze publicului o seamă de opere reprezentative din configurația plastică românească. Deși incompletă, pentru că lipsesc din ea Andreescu și T. Aman, servește odată ca

informație și documentare, apoi ca un mijloc de educație estetică. Dintru început privirea este atrasă de fericita lucrare a lui Luchian intitulată *Femeia cu umbrela*. Este un model clasic de compoziție, sensibilitate rafinată și de o precizie tehnică incontestabilă. Luchian este un fin psiholog, pătrunzând până în cele mai adânci cute ale sufletului uman. Un sensibil de calitate, care farmecă privirea și procură o înaltă atmosferă de artă. Am fi dorit totuși câteva flori de Luchian, care sunt modele de investigație și sensibilitate artistică. Am fost obligați să vedem altele, semănate V. Popescu, banale și fără atingere cu arta. Sensibile și pline de poezie sunt cele ale lui F. Șirato, acest subtil pictor al esențelor și al formelor melancolice. Mult interesante sunt florile regretatului Șt. Dimitrescu, apoi cele nuanțat lirice ale lui Pallady. Nu mai puțin reușite pe plan artistic sunt demonstrațiile lui G. Petrașcu, tot pe tema florilor. Tonitza ne arată că a putut crea și în genul dificil al florilor. O mențione pentru R. Iosif, artistul care dela o vreme încoace dovedește puternică expresivitate. Am uitat pe Șt. Popescu, care rămâne mereu un desenator fin și plin de substanțială ironie.

Peisajul începe cu Grigorescu — atmosferă senină, calmă, idilică și poezie populară — trece prin limpezimea clasică a lui H. Catargi, face o însemnată vizită în domeniul fericit al lui N. Petrașcu, o excursie nemotivată la Stec și Gh. Leon, pentru a termina în autenticul și de multă savoare peisaj al artistului I. Tuculescu.

Natura moartă este reprezentată minunat de Gh. Văcăroiu, artist care trebuie apreciat pentru calitățile sale originale. A. Băescu prezintă o țărancă exotică, dar câtă diferență între acest specimen și țărăncile lui Camil Ressu!

Urmează acum figurinele lui Tonitza și cea a Magdalenei Rădulescu. Prima reprezintă arta specifică a lui Tonitza și limitele ei, iar ultima este izvor de mare poezie orientală, atmosferă de basm și lume utopică, de melancolie resemnată și evadare din cotidian.

Expozițiile anterioare plecării sale în Italia, au subliniat în Drăguțescu un autentic desenator. Plecat la studii sub cerul Italiei, Drăguțescu a stat trei ani la Școala Română din Roma, unde a deprins mai sigur meșteșugul desenului. Având și expoziții prin Italia, artistul român a fost remarcat de cronicarii plastici Gio Ponti, Gino Bondari, Vincozo Constantini și Carlo Tridenti, în revistele L'Arte, Stile și Illustratione Italiana.

Expoziția recentă dela Atheneu vine să demonstreze publicului bucureștean un talent în devenire în ce privește pictura și un desenator de înaltă ținută. Italia văzută prin prisma lui Drăguțescu primește o nouă semnificație.

Pe linia desenului, Drăguțescu realizează în plus o constantă a sufletului său. Artistul nu aderă totuși la credințele *Grupului grafic*, ci își formulează cu mult talent o artă personală. Drăguțescu nu prezintă obiectul real, așa cum se află în natură și în concepțiile pictorilor realiști și naturaliști; el își poetizează viziunile, este deci o transfigurare artistică capabilă de intense emoții estetice, ca și o autentică viziune asupra lumii. Un cronicar plastic l-a și numit, cu oarecare bunăvoință, „desenator liric”.

Între o stângăcie abilă și viziune optică deformată, esența oricărei arte veritabile, desenul lui Drăguțescu trăiește prin originalitatea sa, care și atunci când merge prea departe nu cade în banalitate sau caricatură. Contemporan cu spiritul Italiei moderne și neadaptat dogmatic la orice formulă de artă, Drăguțescu a cules din experiența picturii italiene filonul care i s'a părut specific temperamentului său artistic. Originalitatea artistului nostru constă într-o fe-

ricită adaptare a obiectului la esențialitatea lui eternă și specifică. Drăguțescu creează în plastică limitele teoriei aducerii aminte a lui Platon. O idee insufletită, prototipul lumii ideale din concepția filosofului grec, spre care tindem fiecare dintre noi, depășind lumea senzațiilor inferioare și periferice spre o percepție a intelectului și o nouă cale se deschide spre porțile emoției estetice.

Interesante sunt albumele de pe masă, unde Drăguțescu a încercat să noteze plastic și cu multă subtilitate agonia poetului I. A. Bucur.

Desenul lui Drăguțescu respiră o notă de fină și permanentă ironie, o anume atmosferă acidulată și în ton epigramatic, ca și o înaltă ținută estetică, de evadare din cotidian; în privința aceasta merge pe linia școalei franceze, cu toată experiența din Italia.

Pictura lui Drăguțescu este însă de respirație comună, pe alocuri senină și calmă ca o poezie neoclasică, ea se pierde în fluviul picturii noastre contemporane. Parafrazând pe Ingres, vom spune că pictura lui Drăguțescu rezistă în măsura în care este bine desenată.

I. A. TEREBEȘȚI

INSEMNAȚII ȘI RECENZII

Plaiuri Năsăudene

Din ultimul număr al revistei „Plaiuri Năsăudene” (4 Oct.—10 Noemvrie), care apare la București prin osteneala și entuziasmul d-lui E. Boșca-Mălin, unul din cei mai harnici și mai destoinici publiciști pe cari îi are astăzi Capitala, reținem informația că doamna văd. Fatma Tăslăuanu a pus la dispoziția revistei manuscrisele rămase dela soțul ei, regretatul Octavian C. Tăslăuanu, dela moartea căruia s'a împlinit de curând un an. Trebuie să fie lucruri interesante în aceste manuscrise. Tăslăuanu a avut pe vremuri un rol proeminent în mișcarea noastră literară, după cum se știe, dar el a continuat să se intereseze de viața literară și după ce alte preocupări l-au robit.

Ne bucurăm că arhiva lui personală există și va vedea lumina tiparului, și felicităm confratele „Plaiuri Năsăudene” pentru importanta achiziție.

Un catalog al manuscriselor dela Biblioteca Centrală din Blaj

De o vreme încoace, foiletonul ziarului „Tribuna” din Brașov este adeseori ocupat de scrisul d-lui N. Comșa, profesor și om de litere din Blaj. D-sa publică aici contribuții inedite la istoria vieții literare și culturale din Transilvania, în baza materialului documentar aflat în Biblioteca Centrală din Blaj, continuând în această privință pe profesorul Ștefan Manciuș, ale cărui articole au apărut, în parte, în coloanele revistei noastre.

Se știe de mult ce comoară neprețuită de documente istorice este Biblioteca Centrală din Blaj, și totuși nu se știe deajuns. De fiecare dată când apare un nou cercetător prin arhivele ei, surpriza se înnoiește și sporește. Aceasta pentru că în public nu se știe încă precis întinderea acestor arhive și adevărul lor conținut. E în ordinea firească a lucrurilor ca arhivele și colecțiile de manuscrise să păstreze taine și să rezerve surprize, dar dela Biblioteca Blajului,

care este o veche și reputată instituție culturală, ne-am aștepta să înceteze această stare de lucruri. Și taina stăruie totuși.

Explicația acestui fapt o aflăm în împrejurarea că până astăzi nu s'a tipărit încă un catalog științific al manuscriselor din Biblioteca Centrală a Blajului. O încercare a făcut d-l Manciuș, înainte cu câțiva ani, dar ea era doar un început, necomplet și nesistematic. D-l N. Comșa ne anunță în sfârșit — în unul din foiletoanele „Tribunei” — că există un catalog descriptiv al manuscriselor de cari vorbim, redactat definitiv, și el așteaptă să fie dat la tipar. Vestea este îmbucurătoare și sperăm că nici data tipăririi nu mai este departe.

De sigur, cu o asemenea lucrare nu se pot sconta beneficii materiale. Nici măcar cheltuielile de tipar nu pot fi încasate prin desfacerea ei, căci ea este destinată doar bibliotecilor publice și unei sfere reduse de specialiști și amatori. Totuși va trebui să finanțeze cineva această tipărire, din cauza marelui utilități pentru istoriografia națională. Dacă Mitropolia Blajului nu poate face acest lucru, s'ar putea apela la Academia Română, care patronează progresul cultural al țării, sau chiar la Ministerul Culturii Naționale, care are resursele necesare. Tipărirea unui catalog sistematic al manuscriselor Bibliotecii Centrale din Blaj ar fi o mică ofrandă adusă aniversării de 25 de ani dela marea Unire săvârșită la Alba-Iulia.

Olimpiu Boitoș

C. Munteanu: Grohotiș¹⁾

D. C. Munteanu nu este la întâiul volum. D-sa a mai dat la iveală un volum de versuri intitulat *Cântece pentru fata bătrână*²⁾. Din cele 23 de poeme ale primului volum, oricâtă bunăvoință s'ar consuma în acest scop, cu greu s'ar putea culege câteva versuri acceptabile în cari să nu se recunoască nici lectura lui Lucian Blaga (C. M. p. 51, v.

1) București, 1943, pp. 48, tipografia Const. N. Ștefănescu.

2) București, 1937, pp. 64, fără editură, cu un autoportret.

3 și L. B. Pașii profetului, Pan, v. 17—19), ori a unor poeți cari au încercat experiențe, desuete astăzi, ca Eugen Jebeleanu, Leon Feraru, etc.

Față de întâiul volum, *Grohotișul* prezintă o evoluție foarte îmbucurătoare. Cu toate acestea, pe lângă unele poeme în întregime realizate (*Nu piscul, Rod, Dezacord*), ori strofe izolate dintr'altel, volumul de față închide și el în sine unele scăderi inerente începutului, pentru că adevăratul volum de debut rămâne acesta din urmă.

În primul rând volumul se prezintă foarte inegal. Inegalitatea este o caracteristică aproape a tuturor volumelor cari apar. Totuși, trecând peste poemele amintite ca realizate, nu pot fi cuprinse între aceleași coperte strofe ca:

*Urcă munții spinări de tristeți,
În prospețimea veche a unei dimineți,
Care-a crescut înaltă mijind prin bolovani,
Cum, din adânc, un chiot carpatic de ciobani* (p. 29).

ori:

*Îa uile, ia
Ce'naltă și șue
Și încă mai sue
Culmea de nea* (p. 33)

și strofe ca:

*Și dacă, ferice, am iubit și-am cântat,
În iureșul veșted de galbene foi,
O toamnelor, toamnelor, tocmai pe voi,
Se poate oare, să vă fi uitat?* (Note de toamnă, p. 39).

Peisajul în poezia d-lui C. M. reușește, uneori, să capete culoare mai accentuată determinată de peisajul sufletesc. De multe ori însă, încercând să-l intensifice cu elemente emotive îi diluiază intensitatea, chiar și acolo unde peisajul însuși are aceste trăsături caracteristice.

O observație se impune referitor la o inconsecvență de atitudine interioară. În poezia *Iarnă pentru cei mici*, întâlnim, referindu-se la Dumnezeu, următoarele versuri:

*Și cum El este-alăta de bătrân,
Că de bătrân ce e a dat în mintea celor mici...* (p. 12),

pentru ca la p. 16 să încheie poezia *Rugăciune* cu versurile:

*Și dacă-adesea 'Naltul l-am jinduit, drept pâne,
Mă iartă, Milostive și pururea Stăpâne!*

Atitudinea din *Iarnă pentru cei mici* nu este decât o ieftină intenție de spirit, întemeiată poată pe exemplul unor atitudini similare la Tudor Arghezi (*Dumnezeu cât e de mare, n'are trei clase prlmare* față de *Psalmi*), fără însă ca modelul el însuși să aibă vreo justificare. De asemenea, referindu-se la *Poezie* întrebuițează de două ori în același poem *potir de otravă și potir cu venin*. Cuvântul „potir” sugerează ceva sfânt sau cel puțin pur, în vreme ce „otravă” și „venin” au dimpotrivă un sens distructiv.

Toate pot să-și aibă cauza într'o oarecare grabă. Numai astfel probabil se explică numeroase scăderi de ordin formal:

1. Expresii ori metafore tocite de marea frecvență pe care au avut-o în poezia ultimilor ani (*lespezi de liniști, impietrite tăceri*, p. 31);

2. Cuvinte rimând cu ele înșile, fără să fie omonime (*ploi — ploi*, p. 41), cari lasă impresia sărăciei de lexic;

3. Rime false (*neă — liniștea*, p. 45, ori *greă — durerea*, p. 37), pentru că rima începe dela ultima vocală accentuată;

4. Rime ieftine, adjective provenite din forma feminină a participiului trecut al unor verbe (*neodihnită — neșărmutrită*, p. 8; *obosită — amuțită*, p. 15, etc.);

5. Ritm uneori supărător (p. 31, v. 6; p. 29, v. 7; p. 43, v. 8, etc.).

Cu toate aceste scăderi, poate prea amănunțit amintite, volumul „*Grohotiș*” înseamnă un progres hotărât față de trecut și trădează prezența unui talent care ne poate face surprize dintre cele mai plăcute.

Axente Opreșanu: Altare Noi¹⁾

Cu „*Altare Noi*” d. A. O. publică al șaptelea volum. (Mărturisim că n'am citit niciunul din celelalte șase. Judecând după cel pe care îl avem în față, ne vine în minte un fragment dintr'o scrisoare a lui Gustave Flaubert către Guy de Maupassant. Cu talentul, spunea Flaubert, este ca și cu aurul. Vrei să știi că există sau nu aur într'un munte? Sapi. Dar dela o vreme continui cu săpatul numai dacă într'adevăr ai descoperit urme de aur. Continuă să sapi, domnule Maupassant, încheia scrisoarea Flaubert. Regretăm mult că nu putem încheia această paranteză ca Flaubert în cazul lui Maupassant. Amintim totuși comparația pentru că s'ar putea să mai fie utilă și în vremea noastră).

De aceea, fiind un volum asupra căruia cu oricâtă dărză voință te-ai apleca nu poți zăbovi, o carte a cărei categorie *Émile Faguet* o numea *le livre qui n'est fait que pour n'être pas lu*, renunțăm să mai abuzăm, cel puțin noi, de hârtie. Vom reveni însă cu alt prilej asupra acestei categorii de cărți.

Viața Ilustrată

Cluj, an. X. Nr. 11, Noemvrie 1943.

Așa după cum P. S. Sa *Episcopul Nicolae Colan* a rămas în orașul din care mulți a trebuit să plecăm, *Viața Ilustrată*, întemeiată în 1933 în Sibiu de profesorul *Nicolae Colan*, pe atunci rector al Academiei Teologice „*Andreiane*” și mutată apoi la Cluj, a rămas și ea, îndreptar pentru cei cari au putut să nu se deslipească de pământul nostru smuls. Ultimul ei număr înbracă o haină de sărbătoare, împlinindu-se la 27 Octomvrie 1943, 20 de ani dela punerea pietrei fundamentale a impunătoarei catedrale din piața Cuza-Vodă și la 5 Noemvrie 10 ani dela sfîșirea și predarea ei înaltei misiuni căreia i-a fost hărăzită. Cîstit cu un cald articol ocazional al P. S. Sale *Episcopului Nicolae Colan*, numărul pe Noemvrie aduce colaborarea p. prof. Dr. Vasile Sava și Fl. Mureșanu (articole referitoare la istoricul catedralei), C. Mureșanu (continuând cu Rubens ciclul despre „*Pictura flamandă din sec. al XVII-lea*”), *Eugenia Mureșanu* (o stranie nuvelă psihologică: *Cealaltă viață a lui Hans Holl*) și *Valentin Raus* (nuvela „*Primul salar*”). Poezia, susținută de Ion Cherejan, F. Păcurariu, Titus Poenariu și Teodor Ciceu. Cronica literară și însemnările, ca întotdeauna vii și substanțiale.

Săptămâna Olteniei

Deși credem că nu exclusiv din cauza evenimentelor din Iunie și August 1940, dar probabil și datorită lor, s'a remarcat în literatură în deosebi un caracter regional mai pronunțat. Literatura ardeleană a luat un caracter mai ardelean și celelalte provincii au urmat exemplul. În această

¹⁾ Cernăuți, 1943, Tipogr. Ieremie Opreșanu, pp. 128.

atmosferă și din anume motive de propagare a specificului cultural, am văzut organizată o săptămână a Banatului, o săptămână a Moldovei și acum în urmă săptămâna Olteniei. Este una din cele mai potrivite moduri de a ne cunoaște cel puțin noi înșine pe lângă... genul proximal și diferența specifică.

Cu acest prilej revista „Ramuri” din Craiova, una din revistele noastre de seamă, care în curând va pași într’al 40-lea an, aduce, într’un număr triplu, o foarte bogată recoltă de studii, nuvele, poezie și cronici, scrise de olteni și aproape toate referitor la Oltenia.

Substanțial și în deosebi surprinzător studiul d-lui *Romulus Vulcănescu* asupra simbolice troițelor, considerate de d-sa ca însemne solare cu puternice rădăcini în magia thracă. Mai semnează studii dd. *Ilariu Dobridor* (N. Iorga), *Octavian Oct. Iliescu* (Numismatica Olteniei), *C. Pajură* (Dela Drubeta la T. Severin), *Const. Neicu-Calotescu* (Eminescu prin Oltenia) și *Mihail Gușță* (Societatea culturală „Datina”). Nuvele și amintiri semnează: *Elena General Manafu*, *I. Valjean*, *Petre Drăgoescu*, *Iancu Bârneanu* și *Marta Pavelin*. Poezia prezintă pe lângă abundență și un remarcabil nivel de realizare.

În prima pagină poemul în proză al d-lui *T. Păunescu-Ulmu*: Cântarea Olteniei, apoi *I. M. Marinescu*, *Ion Molea*, *Al. Iacobescu*, *Costin Floriță*, *D. Gh. Ghițoiu*, *M. D. Ioanid*, *Dimitriu Teodorescu-Valahu*, *Ștefan Braborescu*, *Mihail D. Ghenescu*, *Titu Fiuoescu*, *F. Bossun*, *Dem. Bassarabeanu*, *Preda Savu* și *Ronsarda Castro*, din ale cărei *Stele pe ape* nu ne putem reține să nu cităm cel puțin finalul:

Tropotul se pierde în hățișul de stele.

Goana, sufletul și-o măsoară cu înaltul.

Spațiile cuprind în îmbrățișare păcatul (p. 264).

Comentariile, cronicile și însemnările sunt susținute de dd. *Despina Teodorescu*, *Petre Drăgoescu*, *Sergiu Cristian*, *I. Popescu-Spineni*, *C. D. Papastate* și *T. Mateescu*.

I. V. Spiridon

Redacționale

Pentru a nu înjumătăți anumite articole de mare întindere, cari nu puteau lipsi din acest număr al „Luceafărului” publicat la împlinirea unui sfert de secol dela unirea Ardealului cu patria-mamă, a rămas cronica revistei mai redusă decât de obicei. Cerem scuze cronicarilor noștri ale căror manuscrise așteaptă tiparul și nu ne îndoiim că vor înțelege motivele cari ne-au determinat să procedăm astfel.

• • •

Cu acest număr se încheie al treilea an de apariție al „Luceafărului”. Abonații și cetitori cari doresc să lege revista în volum anual vor găsi la sfârșitul numărului de față o foaie de titlu și sumarul anului 1943.

Profităm de această ocazie și invităm pe abonații cari nu și-au plătit abonamentul pe anul în curs, să-și achite datoria fără întârziere. Așteptarea plății până la sfârșitul anului este cea mai mare concesie pe care o putem face. Celor ce nu se vor pune la curent cu achitarea abonamentului li se va sista trimiteră revistei în noul an, care începe cu numărul următor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cine pune stavilă svonului, pune cătușe trădării

Bibliografie

- Omagiu lui Ioan Lupaș. La împlinirea vârstei de 60 de ani. București 1943.
Nicolae Sulică, *Minunata cetate a Brașovului*. Brașov 1943.
V. Copilu - Cheatră, *Viața lângă cer*. Nuvele. Editura Detunata, Zlatna.
Elisabeta Costea, *Insemnările unei refugiate*. București 1943.
Nicolae Comșa, *Correspondența între Ion Micu Moldovanu și Ion Bianu*.
Blaj 1933.
Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, *Expoziția documentară
a învățământului practic*. București, Octomvrie 1943.
Ion Petrila, *Elegii din tinerețe*. Versuri. Diecezana Arad.
Sebastian Popovici, *Vătaful Neculai*. Roman. București 1943.
Constantin Lacea, *Contribuții la cunoașterea trecutului și educației vechilor
negustori și meseriași brașoveni*. Brașov 1934
Petre Stati, *Antologie latină. Poezii lirice*. Ediția III. „Cuget Moldovenesc”
Iași.

In editura „Casa Școalelor”:

- Constantin Micu, *Finalitatea ideală a existenței umane*.
Caterina Talaz, *Floare mică*. Poeme pentru școlari.
Mihail Iorgulescu, *Marginalia*. Serie nouă.
Isopia.
Ilie Isvoranu, *Porumbul comoara noastră*.
M. Eminescu, *Poezii*. Cu reproduceri după I. Andreescu.
Anton Pann, *Povestea Vorbei*.
Gr. Taușan, *Aspecte culturale*.

- Prietenul Copiilor. Craiova. Octomvrie, Noemvrie 1943.
Gazeta Cărților. București. August, Septemvrie 1943.
Gândirea. București. Octomvrie 1943.
Dacia Rediviva. București. Anul III. Nr. 6.
Carpații. Sibiu. 15 Octomvrie, 15 Noemvrie 1943.
Observatorul Social - Economic, Brașov. Sept. - Oct. 1943.
Ramuri. Craiova. August - Octomvrie 1943.
Gând și Slovă Oltenească. Craiova. Noemvrie 1943.
Ogorul Școalei. Turda. Sept. - Octomvrie 1943.
Basarabia Literară. București. Noemvrie 1943.
Bucovina Literară. Cernăuți. Noemvrie 1943.
Vremea. București. Noemvrie 1943.
Poliția Română. București. Mai - Iunie 1943.
Pagini Literare. Turda. An. IX, Nr. 9-12.
Revista Fundațiilor Regale. București. Noemvrie 1943.
Familia. București. Mai - Septemvrie 1943.
Viața Basarabiei. București. Sept. - Octomvrie 1943.
Orizontul. Berlin. Octomvrie - Noemvrie 1943.
România Tânără. Brașov. Octomvrie 1943.
Revista Bucovinei. Cernăuți. Octomvrie 1943.
Revista Institutului Social Banat - Crișana. Timișoara. Sept. - Oct. 1943.
Prietenie și Luptă. București. Septemvrie - Octomvrie. 1943.
Gândul Nostru. Sibiu. Anul III, Nr. 1-4 și Anul IV, Nr. 1-2.
Cetatea Moldovei. Iași. Noemvrie 1943.
Cuget Moldovenesc. Iași. August - Octomvrie 1943.
Viața Ilustrată. Cluj. Noemvrie 1943.
Luminătorii. Iași. Septemvrie - Octomvrie 1943.
Muncitorul Român. București. Noemvrie 1943.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL III, Nr. 10.

Decembrie 1943.

SUMARUL

Teodor Murășanu: Iancu la Impăratul (versuri)	Pag 357
Grigore Popa: 1 Decembrie	" 359
I. V. Spiridon: Orașul din inimă (versuri)	" 360
Victor Papilian: Cei ce rămân... (nuvelă)	" 361
Virgil Șotropa: În port. — Rondelul morții (versuri)	" 368
Nic. Untărescu: Blasie Ördög (nuvelă)	" 369
Iosif Moruțan: Invocare (versuri)	" 374
Dragomir Nichifor: Cântec (versuri)	" 374
Olimpiu Boitoș: Proza lui Pavel Dan	" 375

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Onisifor Ghibu: Amintiri despre Octavian Goga (cu 21 de scrisori ale lui)	" 381
---	-------

CRONICI

Licu Pop: Revista „Studii Literare”	" 390
Ion Apostol Popescu: Ion Țigăriu, Țara de foc	" 392
I. A. Terebești: Cronica plastică	" 393

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

„Plaiuri Năsăudene”. — Un catalog al manuscriselor dela Biblioteca Centrală din Blaj (Olimpiu Boitoș); C. Munteanu: Grohotiș. — Axente Opreșanu: Altare Noui. — Viața Ilustrată. — Săptămâna Olteniei (I. V. Spiridon); Redacționale.

SUMARUL ANULUI 1943

EXEMPLARUL LEI 60.—

